

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Julija Lekavičiūtė

Edukologijos studijų programa
Magistro darbas

Mokymosi poreikiai ir iššūkiai vaiko priežiūros atostogų metu

Darbo vadovė: Vita Venslovaitė

Vilnius
2023

Santrauka

Motėms įsiliejus į darbo rinką, iš esmės pritaikytą vyrams – nenumatančią vaiko priežiūros, senelių ar artimųjų slaugos, lanksčių darbo valandų ir pan. – iškyla rizika likti „nubaustoms“ karjeros atžvilgiu. Ilgesnės pertraukos darbo rinkoje, pavyzdžiui, dėl vaiko priežiūros atostogų, daro didelę įtaką tolesnei moters socio-ekonominei būklei bei karjeros galimybėms. Lietuvoje esant galimybei vaiko priežiūros atostogų išeiti 2 m. laikotarpiui, tai sudaro prielaidas papildomai tobulinti savo įgūdžius formaliojo ugdymo institucijose (profesinis mokymas, trumpojo ciklo studijos, laispio nesuteikiančios pedagogikos ar bet kurios kitos srities magistro studijos), dalyvauti įvairiuose organizuojamuose kursuose ar mokymų programose, kas leistų užtikrinti sklandesnę moterų sugrįžimo į darbo rinką procesą. Susilaukus atžalos taip pat aktualu ugdyti ir (ar) tobulinti tėvystės įgūdžius. Todėl galima teigti, jog aktualu vaiko priežiūros atostogų laikotarpį nagrinėti edukologiniu požiūriu.

Šiuo tyrimu siekta atskleisti kokios sąlygos paskatintų mokyti vaiko priežiūros atostogų metu ir (arba) gerintų šios tikslinės grupės mokymosi patirtis. Atlikus mokslinės literatūros analizę bei teminę pusiau-struktūruotų interviu turinio analizę nustatyta, jog Lietuvoje nepaisant sąlyginai ilgo vaiko priežiūros atostogų laikotarpio ir užtikrinamo finansavimo visu vaiko priežiūros atostogų metu, ypatingai stinga studijų pritaikymo galimybių oriam ir nepertraukiam studijų procesui organizuoti. Taip pat rekomenduotina plėsti finansinės paramos priemonių spektrą nukreiptą tiesiogiai į vaiko priežiūros atostogose esančių asmenų įtraukties į mokymosi visą gyvenimą veiklas didinimą.

Summary

When women join the workforce, which is typically adapted to men, without having the social security or benefits of childcare, caregiving of elderly relatives, or even flexible working hours, they face the motherhood penalty. Longer absence periods in the job market, e.g., due to parental leave, have a significant impact on the socio-economic state of women and their career opportunities. The duration of parental leave in Lithuania is two years, which provides the conditions to further develop one's skills in formal education institutions (e.g., vocational studies, short-cycle studies, or even getting a master's degree), take part in various non-formal education activities, courses, etc. By doing so, women can more easily reintegrate into the labour market. After having children, it is also very important to develop parental skills, thus, the period of parental leave has to be addressed from an educational perspective.

This study strives to reveal what conditions would help encourage the target audience to study and improve their learning experience overall. After having completed the analysis of scientific research papers, and the qualitative content analysis it was seen that despite a considerably long childcare leave period available for the parents, Lithuania lacks more diversity in the fields of financial aid, implementation of universal design principles in various educational institutions and adopting flexible learning strategies for the parents while pregnant, breastfeeding or during the early childcare period for a continuous study process.

Turinys

Įvadas	5
Mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu prielaidos ir svarba	8
Kompleksinės paslaugos šeimai ir tėvystės įgūdžių ugdymo galimybės	9
Kitos mokymosi visą gyvenimą galimybės Lietuvoje.....	11
Mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu problematika	12
Motinstės bausmė	12
Iššūkiai su kuriais susiduriama akademinėje aplinkoje.....	14
Užsienio gerosios praktikos skatinant mokymąsi vaiko priežiūros atostogų ar ankstyvosios vaiko priežiūros tėvams dirbant metu.....	16
Tyrimo metodologija	20
Metodologinės nuostatos	20
Instrumento pasirinkimas ir sudarymas	20
Tiriamųjų atranka	22
Laikotarpis, kurio metu informantai buvo vaiko priežiūros atostogose	22
Informantų amžiaus grupė	22
Įsitraukimas į mokymosi veiklas vaiko priežiūros atostogų metu.....	24
Tyrimo etika	24
Tyrimo vykdymas.....	25
Mokymosi patirtys vaiko priežiūros atostogų metu: poreikiai ir iššūkiai	27
Palaikanti aplinka	27
Tėvystės įgūdžiai	29
Socialinių tinklų įtaka.....	30
Mokymosi patirtys ir aplinka.....	31
Diskusija	34
Tyrimo ribotumai.....	34
Išvados	35
Literatūros sąrašas	36

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir reikšmingumas: Europoje stebint tendencingai mažėjančius demografinius rodiklius, visuomenės senėjimą bei darbingo amžiaus žmonių populiacijos vyravimą (Eurostat, 2023a), itin svarbios tampa įsidarbinamumo bei išsilaikymo darbo rinkoje temos. Pasak Moen ir Sweet (2004, p. 212), „moterų įsitraukimas į darbo rinką smarkiai pakeitė šeimos sampratą: atsisakant tradicinių *vyras-šėimos maitintojas / moteris-namų židinio puoselėtoja* vaidmenų pereinama prie šeimų, kuriose abu sutuoktiniai dirba; taip pat tai sudaro prielaidas visuomenėje įsitvirtinti ir šeimoms, kuriose atžalas augina tik vienas iš tėvų“. Bet kuriuo atveju, jei anksčiau šios funkcijos buvo neginčijamai padalintos lyties pagrindu, dabar tiek vyrams, tiek moterims tenka pakelti tiek profesines, tiek namų ruošos užduotis, o tai kelia įvairias kultūrines priešpriešas.

Moterims įsiliejus į darbo rinką, iš esmės pritaikytą vyrams – nenumatančią vaiko priežiūros, senolių ar artimųjų slaugos, lanksčių darbo valandų ir pan. – iškyla rizika likti „nubaustoms“ karjeros atžvilgiu. Šeimos sukūrimas moteriai reiškia bent jau laikiną pertrauką darbo rinkoje. Lietuvos Respublikos įstatymai numato galimybę vaiko priežiūros atostogų išeiti 2 m. laikotarpiui. Jei šeima susilaukia antro vaiko motinai dar nesugrįžus į darbo rinką nors ir trumpam, šis laikotarpis gali išsitęsti ir iki kelerių metų. Tokia pertrauka moterims kelia įvairių sunkumų susijusių su grįžimu į darbo rinką: sudėtinga sugrįžti dėl darbovietės struktūros ar kolektyvo pokyčių, pasikeitusių atsakomybių ribų ar lūkesčių, atostogų metu primirštų ar negilintų žinių, finansinių ir (arba) laiko ribojimų, sunkiau įrodyti savo turimas kompetencijas potencialiems darbdaviams keičiant darbovietę, kita vertus, šiuo laikotarpiu smarkiai sumažėjusios moters pajamos gali pastūmėti rinktis mažesnės nei turimos kvalifikacijos darbus, keisti profesiją, o šeiminio gyvenimo ir karjeros derinimui pagrindine sąlyga tampa lankstus darbo grafikas.

Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA, 2022) atliktas tyrimas nagrinėjantis moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį, motinystę taip pat apibrėžia kaip vieną iš esminių veiksnių lemiančių sistemingai mažesnę moterų atlyginimą. Siekiant sumažinti šią atskirtį vis daugiau dėmesio skiriama įvairioms šeimos stiprinimo priemonėms: lengvatoms, finansinei paramai, papildomoms pagalbos jaunoms šeimoms priemonėms, šeimos politikos reglamentavimo pokyčiams, tėvystės įgūdžių ugdymui, lyčių lygybės šeimoje skatinimui. Lygiagrečiai dėmesys skiriamas ir užimtumo didinimui, **geresnėms kvalifikacijos tobulinimo bei persikvalifikavimo galimybėms**. Tai atliepia net kelios 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano programos bei priemonės: Įtraukios darbo rinkos plėtros programa (LRV, 2021a) Šeimos politikos stiprinimo plėtros programa (LRV, 2021b), Socialinės sutelkties plėtros programa (LRV, 2021c), Švietimo plėtros programa (LRV, 2021d).

Nepaisant to, jog prastėjanti demografinė situacija bei moterų atskirtis darbo rinkoje nėra naujiena nei politikams, nei akademinėi bendruomenei, nemažai susijusių temų vis dar nepasiekia pastarųjų dėmesio lauko. 2020 m. gyventojų apklausos apie mokymąsi visą gyvenimą duomenimis

(STRATA, 2020), nustatyta jog vaiko priežiūros atostogose esantys asmenys vieni labiausiai išreiškia poreikį mokytis (64 proc. respondentų), taip pat nurodo ir didesnę tikimybę įsitraukti į įvairias mokymosi veiklas. Tyrime atskirai buvo tirtas ir atvirumas trumpojo ciklo (ISCED 5 lygio) studijoms, kur ši tikslinė grupė statistiškai reikšmingai išsiskyrė iš kitų: net 75 proc. respondentų teigė, kad esant idealioms sąlygoms mokytusi tokio tipo studijų programose, kai viso tyrimo aprėptyje tai domintų tik beveik pusę visų apklaustųjų. Šio tyrimo duomenys atskleidžia **neatlieptą vaiko priežiūros atostogose esančių suaugusiųjų paklausą mokytis**: aukštas atvirumas mokymuisi, trumpo ciklo studijų galimybės patrauklumas ir aiškiai išreikšta motyvacija bei poreikis indikuoja nepakankamą įtrauktį į dabartinę švietimo bei užimtumo sistemas. Būtent tai ir sudaro prielaidas edukologiniu požiūriu analizuoti mokymosi sąlygas, poreikius, galimybes bei iššūkius vaiko priežiūros atostogų metu.

Temos ištirtumas. Nors gausu atliktų tyrimų apie motinų sugrįžimą į darbo rinką, emocinius ir fizinius neštumo bei vaiko priežiūros padarinius vėlesnei moters socio-ekonominei būklei, apmokamų vaiko priežiūros atostogų svarbą, dažniausiai tyrinėjant ankstyvosios vaiko priežiūros laikotarpį dėmesys daugiausia koncentruojamas į tai, kokią įtaką vienas ar kitas aspektas daro ar gali padaryti tolesniam vaiko vystymuisi bei mokymosi pasiekimams. Kalbant apie mokymąsi, būtent šios specifinės socialinės grupės mokymosi poreikiai akademinėje literatūroje tiriami itin sporadiškai, dažnu atveju sutraukiant juos į tėvystės įgūdžių ugdymą, arba tyrimų apie motinas, siekiančias akademinės karjeros.

Tyrimo problema: atskleisti kokios sąlygos paskatintų mokytis vaiko priežiūros atostogų metu ir (arba) gerintų šios tikslinės grupės mokymosi patirtis?

Tyrimo objektas: 2019–2023 m. vaiko priežiūros atostogose buvusių asmenų mokymosi patirtys: poreikiai ir iššūkiai.

Tyrimo tikslas: nustatyti mokymosi poreikius bei pagrindinius su mokymusi susijusius iššūkius vaiko priežiūros atostogų metu bei pateikti rekomendacijas dėl vaiko priežiūros atostogose esančių asmenų įtraukties į mokymosi visą gyvenimą veiklas didinimo bei mokymosi patirčių gerinimo.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti prielaidas aktualizuojančias mokymąsi vaiko priežiūros atostogų metu;
2. Palyginti skirtingų šalių taikomas praktikas susijusias su paskatomis ar pagalba mokantis vaiko priežiūros atostogų metu;
3. Sudarius tyrimo instrumentą, apklausti per pastaruosius penkerius metus vaiko priežiūros atostogose buvusius ar tebesančius asmenis ir surinkti informaciją apie jų mokymosi poreikius, lūkesčius bei sunkumus;

4. Išanalizuoti iš informantų surinktą medžiagą ir pateikti rekomendacijas dėl asmenų, esančių vaiko priežiūros atostogose, įtraukties į ugdymo procesus gerinimą.

Tyrimo metodai. Pirmiesiems dviems uždaviniams įgyvendinti naudojamas mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės bei socialinių medijų turinio analizės metodai. Empiriniam tyrimui atlikti pasirinkta kokybinio (fenomenologinio) tyrimo strategija. Pagal sudarytą klausimyną pusiau struktūruoto interviu būdu apklaustų informantų autentiškų patirčių pagrindu atliekama teminė turinio analizė, išskiriami pagrindiniai su mokymusi susiję poreikiai ir iššūkiai, pagal turinio analizės rezultatus formuluojamos išvados bei rekomendacijos.

Darbo struktūra: Ši tiriamąjį darbą sudaro mokslinės literatūros bei Lietuvoje ir užsienyje taikomų aktualių mokymosi ar jo finansavimo priemonių analizė, kuri atskleidžia mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu aktualumą, bei leidžia žengti pirmuosius žingsnius įsisenėjusių darbo rinkoje, labiausiai paliečiančių vaikus auginančias moteris, problemų sprendimui. Antroje dalyje aprašoma ir pagrindžiama tyrimo metodologija, pristatomas tyrimo instrumentas, tiriamųjų imties bei atrankos kriterijai, tyrimo etika, bei esminiai tyrimo vykdymo aspektai. Empirinio tyrimo rezultatai ir gautų rezultatų analizė pateikiama toliau. Darbas baigiamas diskusija, kurioje aptariami tyrimo ribotumai, bei išvados

Mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu prielaidos ir svarba

Šioje dalyje nagrinėjama teorinė ir viešojo diskurso prieiga prie pasirinktos tyrimo temos. Svarbu paminėti, kad negalime šio reiškinių edukologiniu požiūriu nagrinėti neaprepiant ir tam tikro politinio konteksto, todėl analizuojant mokslinę literatūrą bei įvairių šalių šeimos, darbo bei švietimo dokumentus, taip pat – nacionalinių ar nevyriausybinų organizacijų siūlomas paramos mokymuisi priemonės, pateikiamos pagrindinės su mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu svarba susijusios išvalgos, pagrindžiamos mokymosi prielaidos būtent vaiko priežiūros atostogų metu.

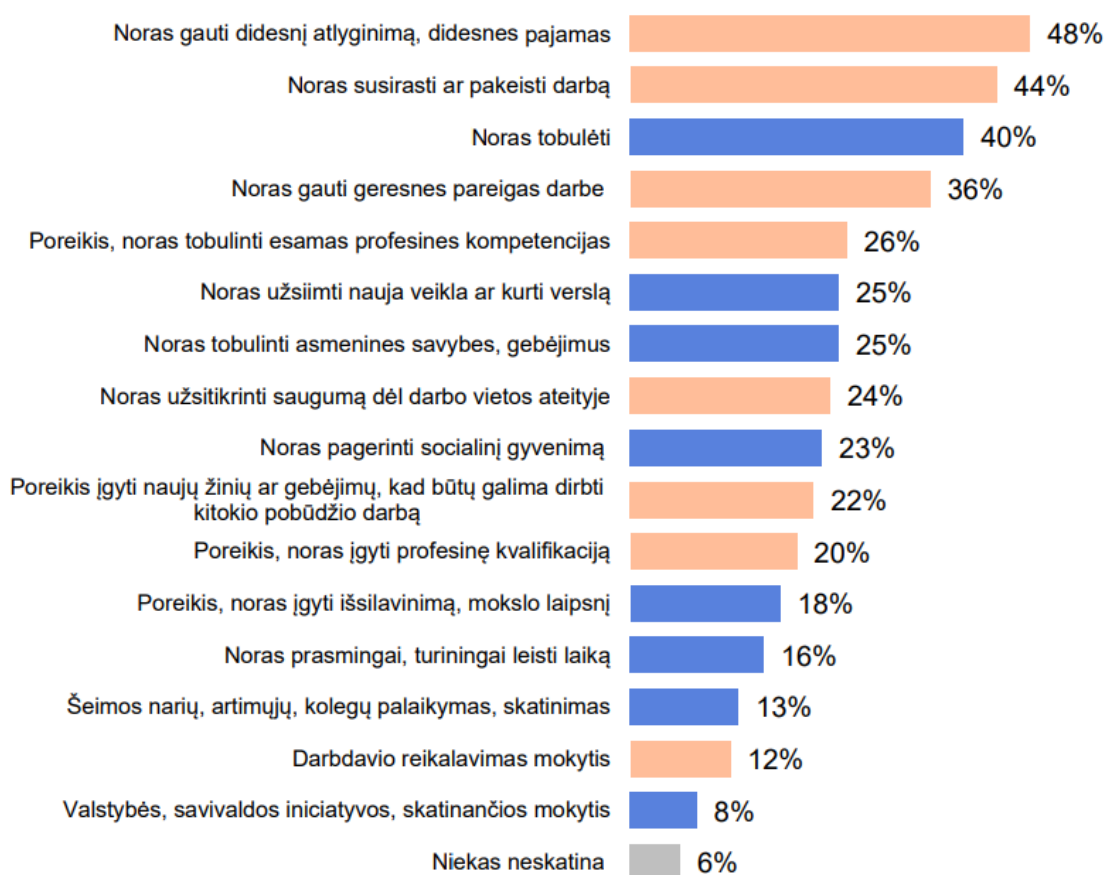
Kalbant apie prielaidas mokymuisi pirmiausia galima išskirti tai, jog Lietuvoje vaiko priežiūros atostogos yra sąlyginai ilgos, jų metu suteikiamos tam tikros garantijos: socialiniai ir sveikatos draudimai, vienkartinės ir ilgalaikės išmokos, išeiti vaiko priežiūros atostogų ir gauti atitinkamas išmokas gali tiek vyrai, tiek moterys, išmokos yra mokamos iki visu vaiko priežiūros atostogų laikorpiui (svarbu atkreipti dėmesį į pasikeitusius teisės aktus – nuo 2023 m. sausio mėnesio įsigaliojus naujai tvarkai keitėsi vaiko priežiūros atostogų laikotarpis bei išmokų dydžiai. Šio tyrimo apimtyje šie kriterijai nebus analizuojami). Palyginimui, JAV priklausomai nuo valstijos ar net konkretaus darbdavio jos gali trukti nuo kelių savaitių iki kelių mėnesių ir nebūtinai šis laikotarpis bus apmokamas. Esant idealioms sąlygoms ir turint pakankamai motyvacijos, šis laikotarpis galėtų būti tinkamas profesinėms, trumpojo ciklo ar net magistro studijoms, ką jau bekalbėti apie įvairius kursus. Tad šiame tyrime keliami klausimai apie tai, su kokiais iššūkiais susiduria besimokantieji ar norintys mokytis, bet kokie mokymosi poreikiai vaiko priežiūros atostogų metu lieka neatliepti.

Kadangi tema analizuojama mokymosi visą gyvenimą kontekste, svarbu paminėti, jog besimokančiųjų motyvacija išsiskiria savo tikslingumu, orientacija į tikslą: mokomasi siekiant įgyti konkrečius įgūdžius, įrankius, įgyti praktinės patirties ar žinias reikalingas spręsti specifinei problemai. Aplinkybės, skatinančios mokytis pateikiamos diagramoje (žr 1 pav.).

Papildomos paramos mokymuisi priemonės taip pat suprantamos ir interpretuojamos kaip mokymosi visą gyvenimą dedamoji, tiesa, šiuo atveju stengiamasi kiek įmanoma plačiau apžvelgti konkrečiai į tėvų, esančių vaiko priežiūros atostogose ar auginančių mažamečius, poreikius nukreiptas programas. Nepaisant to, daugelis šalių (tarp jų ir Lietuva) šiai temai plėtoti renkasi taikyti kompleksinius plataus spektro sprendimus, kurie gali būti naudingi mokymosi ir vaiko priežiūros tuo pačiu metu iššūkiams suvaldyti, tačiau tokių priemonių poveikį konkrečiai mokymosi veikloms pamatuoti sudėtinga.

1 paveikslas

Aplinkybės skatinančios mokytis. Grafikas iš Mokymosi visą gyvenimą gyventojų apklausos analizės. (STRATA, 2020)

Kompleksinės paslaugos šeimai ir tėvystės įgūdžių ugdymo galimybės

Gimus vaikui, smarkiai pasikeičia visos šeimos dinamika, reikalinga įsisavinti daugybę informacijos apie vaiko priežiūrą, išmokti tinkamai ir saugiai elgtis su kūdikiu ir pan. Todėl viena iš aktualiausių temų tėvams, kurie vaikelio susilaukia pirmąjį kartą – tai tėvystės įgūdžiai. Dalis tėvų jau nuo pat pirmojo nėštumo pradžios pradeda domėtis tėvystės įgūdžių galimybėmis, kiti – tik susidūrus su konkrečiais sunkumais. Pastaruoju metu įvairūs tėvystės įgūdžių užsiėmimai vis labiau populiarėja. Carvalho ir kt. (2017) teigia, jog pirmagimių tėvų mokymosi poreikiai ir tęstiniai, todėl galima teigti jog ir tėvystės įgūdžių stiprinimo programos turėtų būti prieinamos nuolatos ir apimti vis kitas, naujas, aktualias temas. Šiame poskyryje pateikiama tyrimui aktuali kontekstinė informacija apie tėvystės įgūdžių programas, vykdomas Lietuvoje.

Už prevencinių socialinių paslaugų paketų šeimai yra atsakinga Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Šiais paketais siekiama integruoti neseniai atžalų susilaukusias šeimas į visuomenę, siekiama ugdyti šeimos kūrimo principus, suteikti psichologinių žinių ir įrankių fizinei bei emocinei šeimos gerovei kurti. Suteikiamos paslaugos gali būti individualios, pritaikytos konkrečios šeimos poreikiams (asmeninės konsultacijos, vaikų priežiūros

paslauga, pavėžėjimo paslauga ir kt.) bei grupinės (socialinių įgūdžių ar savitarpio pagalbos grupės, tėvystės mokymai ir kt.)

Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2022 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. A1-837 patvirtintu Valstybės biudžeto dotacijų savivaldybių biudžetams kompleksinėms paslaugoms šeimai organizuoti paskirstymo, pervedimo, tikslinimo, naudojimo, kontrolės ir atsiskaitymo už jų panaudojimą tvarkos aprašu, kompleksines paslaugas įsipareigoja teikti ir savivaldybės (SADM, 2022). Vienas iš Europos sąjungos lėšomis remiamų projektų, kurių veiklos įgyvendinimą 2021–2027 metais ir užtikrina savivaldybės – tai „Kompleksinės paslaugos (KOPA)“ Tikslinės grupės, galinčios dalyvauti nurodytuose projektuose, yra apibrėžtos 2006 m. patvirtintame Socialinių paslaugų kataloge (SADM, 2006).

Skirtingų miestų savivaldybės bei paramos centrai taip pat organizuoja nemokamus mokymus tėvams, jų šeiminei kompetencijoms ugdyti: visuomenės sveikatos biurų organizuojamos tėvystės įgūdžių ugdymo programos skirtos padėti suformuoti tėvystės įgūdžiams, suvaldyti vaiko elgesį, išmokyti suteikti pagalbą vaikui ir sau yra prieinamos kiekvienoje savivaldybėje.

Emocinę paramą tėvams taip pat teikia keletas iniciatyvų ar projektų. Štai programa „Drauge“¹, siekia užtikrinti, kad atžalų turintys ar dar jų besilaukiantys tėvai savo gyvenime turėtų bent vieną artimą žmogų, kuris domėtųsi jo ar jos emocine savijauta. Paskirtas savanoris metus reguliariai rūpinasi tėvų gerove, taip stiprinamas ryšys ir draugystės principai (<https://programadrauge.lt>), o „Mama mums rūpi“² – mažinti pogimdyvine depresija sergančių moterų atskirtį, jame pateikiama aktuali informacija apie šią ligą, čia taip pat galima rasti psichologinės pagalbos kontaktus, mokymus ir klausymą, kuris padės atpažinti šios ligos simptomus (www.mamamumsrupi.lt/). Paramos vaikams centras vykdo nemokamos anoniminės pagalbos projektą „Tėvų linija“, kuris siekia suteikti pagalbą krizę išgyvenantiems tėvams.

Paramos vaikams centre rengiamos įvairios paskaitos bei konsultacijos, kuriose mokoma kurti ryšį su vaiku, nustatyti ribas bei taikyti pozityvų elgesį sprendžiant savitarpio problemas, esant stresinėms situacijoms namų ar ugdymo įstaigos aplinkoje. Sostinėje tėvystės įgūdžius galima gilinti ir kitose įstaigose: Vilniaus miesto socialinės paramos centras rengia pozityvios tėvystės mokymus, kuriuose tėvai supažindinami su tuo, kaip tinkamai atliepti vaiko poreikius, o nuotolinė „Vilnius sveikiau“ tėvystės mokyklėlė skirta besilaukiančioms, jau pagimdžiusioms ar dar tik nėštumą planuojančioms moterims, kurios nori pasirūpinti savo sveikatos stiprinimu. Nors visose prieš tai minėtose grupėse dalyvių skaičius yra ribojamas, tačiau būtina pabrėžti, kad šios grupės yra nemokamos ir tęstinės, tad, nespėjus prisijungti į vieną užsiėmimų ciklą, galima užsiregistruoti į kitą artimiausią seansą. Tai rodo, kad tėvystės įgūdžių švietimas yra prieinamas skirtingą socialinę padėtį

¹ <https://programadrauge.lt>

² www.mamamumsrupi.lt/

užimančioms šeimoms. Panašios iniciatyvos taip pat vykdomos ir regionuose, pavyzdžiui, Utenoje bei Gargžduose sėkmingai ne vienerius metus organizuojama programa „Neįtikėtini metai“, kuri skatina tėvus labiau pasitikėti savimi, moko, kaip padėti vaikui tvarkytis su savo jausmais bei keisti netinkamą elgesį. Organizacija „Gelbėkit vaikus“ taip pat vadovaujasi pozityvios tėvystės metodika. 2007 metais ši organizacija pradėjo kampaniją „Augink atsakingai“, siekusių visuomenę supažindinti su pozityviu auklėjimu. „Gelbėkit vaikus“ dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai ir psichologai konsultuoja šeimas pozityvios tėvystės klausimais. Viso šių centrų Lietuvoje yra 48, jais siekiama sumažintų vaikų nepriežiūrą, suteikti būtinus socialinius įgūdžius vaikams bei jų tėvams. 2021 metais pradėti ruošti specialistai programai „Pozityvus auklėjimas kiekvienai dienai“. Ši programa sukurta Manitobos universitete Kanadoje ir yra įgyvendinama daugiau nei 30-yje šalių. Jos metu tėvai mokosi išsikelti tikslus, ko tikisi iš savo atžalų, yra supažindinami su vaiko emocijomis ir būsenomis, kas padeda kurti šilumą ir atsidavimu grindžiamą ryšį.

Kitos mokymosi visą gyvenimą galimybės Lietuvoje

Kalbant apie mokymąsi visą gyvenimą įprasta manyti, jog tai toks mokymasis, kuris neapima formaliojo ugdymo institucijose (mokyklose, universitetuose, kolegijose) vykdomų studijų programų bei darbovietėse vykdomų mokymų programų. Atmetus šias galimybes, Lietuvoje nėra daug specifinių į tėvus orientuotų mokymosi visą gyvenimą priemonių. Visų pirma vertėtų apžvelgti Užimtumo tarnybos (toliau – UŽT) vykdomas užimtumo skatinimo priemones.³ UŽT finansuoja įvairius specifinius persikvalifikavimo bei bendrųjų kompetencijų stiprinimo mokymus. Specialistus siekiama perkvalifikuoti į nacionalines prioritetines profesijas, siekiant užtikrinti galimybę įgyti naują profesinę kryptį. Jeigu būsimasis studentas arba studentė turi suradę savo būsimą darbą, UŽT finansuoja tai darbo vietai reikalingų kompetencijų įgijimą. Šiuo metu yra itin didelė informacinių technologijų specialistų, pedagogų bei slaugos specialistų paklausa.

Neformaliuoju suaugusiųjų švietimo finansavimu siekiama užtikrinti darbo (taigi – ir pajamų) netekusiems asmenims galimybę įgyti žinių matematikos, skaitmeninių technologijų ar gamtos mokslų sferose. Siekiama tobulinti bendrųjų ar profesinių kompetencijų žinias. Užimtumo tarnyba šios programos dalyviams suteikia galimybę mokytis nemokamai, taip pat padengia transporto, apgyvendinimo bei draudimo išlaidas, skiria mokymosi stipendiją. Aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų įgijimas taip pat yra vienas iš galimų variantų, leidžiančių vaiko priežiūros atostogose esantiems asmenims lengviau sugrįžti į darbo rinką. UŽT įsipareigoja finansuoti finansavimo priemonės reikalavimus atitinkančias programas ir skirti stipendijas šios programos nariams. Svarbu paminėti, kad į finansavimą yra įtrauktas sveikatos draudimas, apgyvendinimo ir transporto išlaidos. Tai puiki galimybė teorines žinias įgijus pagilinti jas per praktiką, nes būsimas

³ <https://uzt.lt/mokymai/parama-mokymuisi/111>

darbdavys įsipareigoja naujų kvalifikacijų įgijusius studentus įdarbinti ar suteikti praktikos vietą ne mažesniai nei šešių mėnesių laikotarpiui.

Atliekant aktualių į vaiko priežiūros atostogose esančius asmenis nukreiptose kompetencijų ugdymo programose pastebėta, kad dažniausiai taikomos papildomos dalinio arba pilno finansavimo galimybės socialiai jautriausioms grupėms. WOW University Kompetencijų ir karjeros centras⁴ vykdo ES projektą „Alternatyvių investicijų detektorius“, kuriuo siekiama sumažinti moterų nedarbą Lietuvoje. Moterims suteikiamos konsultavimo ir informacijos apdorojimo įgūdžiai, kurie padeda lengviau sugrįžti į darbo rinką. Patogu tai, kad paskaitos vyksta vakariniu tvarkaraščiu, o mokymasis vyksta nuotoliniu būdu. Rėmėjų pagalba WOW University gali skirti stipendijas pažeidžiamoms moterų grupėms, tai padeda sumažinti socialinę atskirtį ir suteikti prieigą moterims, kurioms papildomas mokymasis yra prabanga. Papildomas finansines lengvatas siūlo ir Lietuvoje jau kurį laiką įsitvirtinusi „Women Go Tech“ iniciatyva, kurios tikslas – sumažinti technologijų specialistų trūkumą. „Women Go Tech“ siūlo mokytis inžinerinio ar IT įgūdžių tobulinimo, organizacijos partneriai kasmet skelbia stipendijų galimybę, tad mokytis gali ir tos moterys, kurių asmeniniai finansai to neleidžia. Be lektorių iš Lietuvos programoje dalyvauja ir užsienio lektoriai, kurių turinys yra subtitruojamas, tad jis yra prieinamas net užsienio kalbos nemokančioms programos dalyvėms. Tiesa, verta paminėti, jog pastaruoju metu, dėl vykstančio karo Ukrainoje, iniciatyva didžiausią dėmesį skiria pagalbai karo pabėgėlėms, tačiau remiantis įprasta praktika, prioritetizuojamos vienišos mamos, mamos auginančios keletą mažamečių ar tos, kurioms sunku integruotis į darbo rinką po vaiko priežiūros atostogų, bei vyresnio amžiaus norinčios persikvalifikuoti moterys. Dar viena į technologijų rinką orientuota įstaiga – Baltic Institute of Technology (BIT) organizuoja bazinio lyginio persikvalifikavimo kursus, kuriuos anksčiau minėtoms grupėms bei su finansiniais sunkumais susiduriantiems asmenims yra linkę dalinai ar visiškai kompensuoti. Institute galima rinktis vakarinio ar nuotolinio mokymosi tvarkaraštį, kuris padeda lengviau sustyguoti šeiminių atsakomybių ir kompetencijų kėlimo pusiausvyrą.

Mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu problematika

Motinytės bausmė

Škotijoje atlikto tyrimo (McIntosh ir kt., 2012) metu nustatyta, jog ilgesnės nei 2 metų pertraukos profesinėje veikloje, auginamų (globojamų) vaikų skaičius ir jų amžius (kuo mažesnis – juo blogiau), bei darbas ne pilnu darbo krūviu daro reikšmingą žalą moterų karjerai. Tokia žala ir atotrūkis darbo užmokesčio bei įvaizdžio darbdavio akyse atžvilgiu tiek lyginant su kolegomis vyrais, tiek su vaikų neturinčiomis kolegėmis moterimis dažnai apibrėžiama kaip motinytės „bauda“ ar „bausmė“ (angl. *motherhood penalty*, *motherhood wage penalty*). Nepaisant to, kad terminas

⁴ <https://www.wowuniversity.org/kompetenciju-ir-karjeros-centras/>

lietuviškoje akademinėje literatūroje dar nėra įsitvirtinęs ir galimai minimas tik pavieniuose tyrimuose (kaip antai „Moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį lemiančių veiksnių vertinimas ir priemonės jiems šalinti“ (STRATA, 2022)) ar retkarčiais šmėsteli spaudoje, šio tyrimo aprėptyje naudosis terminą „motinystės bausmė“. Tai taip pat susiję ir su tuo, jog lietuvių kalboje žodis „bauda“ neša labiausiai finansinės prievolės reikšmę, kai „bausmė“ yra platesnis terminas, tinkamas apibūdinti platesniam spektrui neigiamų įtakų bei reiškinių. Šiuo aspektu taip pat norima pabrėžti, jog motinystės bausmė apima ne tik finansinius suvaržymus, tačiau ir kitas galimas neigiamas pasekmes nuo ištraukimo į darbdavio organizuojamas ar finansuojamas mokymų programas, mažesnes galimybes kilti karjeros laiptais, iki socialinių ryšių darbovietėje ribotumų.

Cukrowska-Torzewska ir Matysiak (2020) atlikusios meta-analizę apie atlyginimo skirtumus tarp moterų turinčių tik 1, daugiau nei 1, ar visai neturinčių vaikų, pastebėjo, kad atlyginimo atotrūkis didžiausias Centrinės ir Rytų Europos regione, kai tuo tarpu Šiaurės šalys, Prancūzija bei Belgija pasižymi mažiausiu atlyginimo atotrūkiu susijusiu su moters auginamų (globojamų) vaikų skaičiumi. Nustatyta, jog turint vieną vaiką, vidutiniškai šis atotrūkis lemia 3,8 proc. mažesnes pajamas: didžiausias yra post-socialistinėse šalyse (net iki 10 proc.), mažiausias (beveik nulinis) – Prancūzijoje ir Belgijoje. Moterų, auginančių daugiau vaikų, darbo užmokesčio atotrūkio kraštutinės ribos gerokai siauresnės, nepaisant to, vidutinis darbo užmokesčio atotrūkis panašus – 3,6 proc.

Gatrell (2011) atliktoje itin išsamioje tarpdisciplininėje analizėje pastebi gana aiškias prieštaras tarp įprasto, stereotipiško požiūrio į vaikų susilaukusios moters galimybes dirbti ir realių atvejų analizių. Teigiama, jog neigiamas požiūris į nėščiąsias, ar mažamečius auginančias mamas dažniau yra iš piršto laužtas nei grįstas tyrimais ar įrodymais ir daugiausia yra siejamas su mamos kūno, kaip nepatogaus ar neprofesionalaus, samprata, taip pat menkesne tolerancija pertraukoms ar lankstesniam darbo režimui, didele ligų ar artimųjų priežiūros tikimybe. Tačiau priešingai šiam nusistatymui, Gatrell teikia, jog motinos yra dažniau linkusios pasirodyti darbe ir atlikti joms priskirtas užduotis net negaludamos nei, pavyzdžiui, kolegų vyrai. Taigi, nepaisant tyrimo apimtyje apibrėžtų ribotumų ir poreikio toliau gilinti įrodymais-grįstų vadybinių praktikų poveikį susijusį su nėščių bei mažamečius auginančių moterų ištraukimu į darbo rinką, nėra jokių prielaidų manyti, jog „motinystės bausmė“ gali būti pelnyta. Įdomi šiame straipsnyje pasirodė ir vieno iš šio tyrimo recenzentų mintis, jog darbdaviai gerokai labiau linkę savo darbuotojams suteikti rūkymo pertraukėles, nei sudaryti galimybes mamai pažindyti vaiką.

Nusistatymas prieš vaikus iki trejų metų auginančias mamas taip pat lemia ir didesnę riziką joms būti mažiau įtrauktoms į konkrečios įstaigos (darbovietės) organizuojamas ar finansuojamas su darbu susijusias mokymų programas – darbdaviai mieliau renkasi investuoti į darbuotojus, kurie, tikėtina, bus mažiau linkę keisti darbovietę, darbui skirs daugiau dėmesio (Evertsson, 2004).

Remiantis šia nuostata, autoriai teigia, jog moterys darbdavių vertinamos kaip sukuriančios gerokai didesnę riziką organizacijos lojalumo atžvilgiu, nei vyrai ir todėl turi įdėti gerokai daugiau pastangų įtikinti darbdavį savo kompetencijoms, vien tam, kad jai būtų suteiktos profesinio augimo galimybės, pasiūlyta dalyvauti mokymuose. Ko gero natūralu manyti, jog verslas tikisi atitinkamos grąžos iš atliktų investicijų į žmogiškąjį kapitalą, tačiau nesant pakankamai įrodymais ir duomenimis grįstų vadybinių praktikų tyrimų susijusių su nėščiujų, vaikus iki trejų metų auginančių ar po vaiko priežiūros atostogų sugrįžusių motinų darbo našumo rodikliais, moterys ne tik patiria papildomą motinystės finansinę „bausmę“, tačiau ir mažiau yra įtraukiamos į šią atskirtį galinčias sumažinti priemones konkrečiose darbovietėse (Cukrowska-Torzewska & Matysiak, 2020; Evertsson, 2004; Gatrell, 2011).

Vertėtų paminėti, jog JAV ir Kinijoje atlikti tyrimai, kurių metu buvo bandoma nustatyti kokią (-ias) motinystės bausmę (-es) patiria akademinė bibliotekų darbuotojai bent jau finansinių rodiklių neišskyrė: čia teigiama, jog motinystė įtakos darbo užmokesčiui nedaro, o susidaręs vyrų ir moterų darbo atlygio skirtumas grindžiamas kitais faktoriais (Bao ir kt., 2021; Galbraith ir kt., 2019). Galbraith ir kt. atkreipia dėmesį, jog atlygio atotrūkiui fiksuoti ir nagrinėti didelę įtaką daro ir tiriamosios grupės homogeniškumas. Tuo tarpu Bao ir kt. išskiria nefinansines motinystės bausmių puses – tai pasitenkinimas darbu, darbo ir asmeninio (šeiminio) gyvenimo balansas.

Iššūkių su kuriais susiduriama akademinėje aplinkoje

Šiek tiek plačiau nagrinėjama mokslinėje literatūroje tema – motinystės ir akademinės veiklos suderinimas. Nepaisant to, jog šios tematikos tyrimai daugiausia apima darbo aukštojo mokslo institucijose tyrimus ir mokymąsi laiko integralia bei neatsiejama mokslinio ar dėstomojo darbo dalimi, pateikiamas išvalgas dažnai galima pritaikyti ir aukštojo mokslo institucijose besimokantiems.

Covid-19 pandemijos akivaizdoje ypač išaugo ir autoetnografinių tyrimų apie tėvystės ir akademinės veiklos derinimą. Akademiniam užsiėmimams persikėlus į virtualią erdvę pradėjo ryškėti ir skirtingų akademinėje aplinkoje veikiančių moterų socialinių vaidmenų asimiliacija. Tai atsispindi tiek kalbinėje raiškoje, tiek veiksmuose: Adams ir kt. (2022) teigia, jog nuolatinis balansavimas tarp profesinės veiklos ir buvimo mama pandemijos metu leido kolegoms ir studentams daugiau atskleisti motiniškąją pusę, nelaikant to neprofesionalumu. Tai taip pat pasireiškė ir kitokio, kartais artimesnio, santykio su studentais sukūrimu, ypatingai tais atvejais, kai tekdavo rūpintis pastarųjų emocine ir fizine gerove: nerimu, gedulu, sunkumais namuose ar net smurtu artimoje aplinkoje. Tiesa, autorės kelia lūkestį, jog ateityje *mamoms-akademikėms* bus sudarytos galimybės brėžti aiškesnes ribas ir darbuotis tokiu pat tempu ir sąlygomis, kaip kolegoms vyrams, nenešant papildomo emocinio krūvio.

Emocinio krūvio bei socialinių vaidmenų asimiliacijos temos taip pat nagrinėjamos ir Phan (2023) poetiniame autoetnografiniame tyrime „Ir aš pasiduodu motinystei“ (angl. „*And I surrender to Maternity*“), kuriame mokslininkė reflektuodama savo pačios patirtis ir jausmus pandemijos metu eilėraščio forma aprašo savo kasdienybę, kylančius iššūkius ir nuolatinį žongliravimą skirtingais moters atliekamais vaidmenimis. Nors pati autorė savo tekstų neinterpretuoja, įdomu pastebėti, jog eilėraščiuose dominuoja kaltės tema – „mamos kaltė“ (angl. *mom guilt*) prieš vaikus, jog laiką leidžiant kartu fokusas krypsta į darbą; kaltės dėl darbo, nes nepavyksta jam skirti norimo laiko ar dėmesio; kaltės prieš save, nes nepavyksta susitvarkyti su emocijomis, krūviu ir iš esmės tenka pergalvoti visą asmeninę erdvę.

Kaltės tema pastebima ir Huppertz ir kt. (2019) nagrinėjusių vaiko priežiūros atostogų, darbo krūvio bei lankstumo klausimus neoliberaliuose universitetuose, jau kitokio pobūdžio tyrime. Autoriai pabrėžia, jog čia itin didelę įtaką daro konkurencinė aplinka – siekis atitikti konkrečius reitingus, įgyvendinti doktorantūros planus ir kt. dažnai po pertraukos sugrįžusias moteris tarytum išstumia į periferiją iki tokio lygio, jog gali būti prarandama bendra-autorystė straipsniuose, perimami jų anksčiau dėstyti kursai ar net mentorystė studentams, į kurių pažangą įdėta daug pastangų. Susidūrus su tokiomis sąlygomis, sugrįžti į iki vaiko priežiūros atostogų turėtą „statusą“ akademinėje bendruomenėje tampa sudėtinga. Toks spaudimas (kuris šio konkretaus tyrimo dalyvių dažniau apibūdinamas kaip vidinis, o ne išorinis) lemia tai, jog moterims mokslininkėms tenka ir toliau dalyvauti mokslinėje veikloje net ir būnant vaiko priežiūros atostogų metu ar dirbant sumažintu krūviu, vien tam, kad galėtų išsilaikyti tokioje konkurencingoje aplinkoje. Svarbu paminėti, kad toks įsitraukimas gali neigiamai paveikti tiek psichologinę, tiek fizinę moters būklę, o pačios vaiko priežiūros atostogos, „mamadieniai“ ar panašios priemonės, kurios turėtų leisti sutelkti dėmesį ir laiką į save, šeimą, vaikus, sąlyginai praranda prasmę, jei vis vien tenka dirbti ar mokytis.

Lietuvoje tarp aukštųjų mokyklų nėra vieningo sutarimo kaip pritaikyti studijas nėščiosioms, žindančioms ar mažamečius auginančioms mamoms, todėl dažnu atveju studentės susilaukusios kūdikio renkasi daryti studijų pertrauką ir išeiti akademinį atostogų dėl ligos, nėštumo ar vaiko priežiūros. Panašios studijų pertraukos taikomos ir užsienio švietimo sistemose, todėl galime rasti tyrimų ir apie sugrįžimą į studijas po tokio tipo pertraukos.

JAV atlikti tyrimai rodo, jog 64 proc. tėvų, jau turinčių vaikų ir stojančių į bakalauro studijų programas šių studijų nebaigia (Contreras-Mendez & Cruse, 2021). Didžiausią tikimybę iškristi iš švietimo sistemos turi vieniši tėčiai: tik 29 proc. pastarųjų baigia atitinkamas bakalauro studijų programas per analizei pasirinktą 6 metų laikotarpį (tokį laikotarpį – 150 proc. studijų programos trukmės – numato vietos valstybinis studijų fondas (angl. *Federal Student Aid*). Dažniausiai išskiriamos studijų nebaigimo priežastys: laiko stoka, nelankstus ir su darbu nesuderinamas grafikas, nepakankama vaikų priežiūros paslaugų pasiūla. Svarbu atkreipti dėmesį, jog studentai turintys vaikų

dažnai negali sau leisti studijų laikotarpiu nedirbti, kadangi reikalingos pajamos patenkinti bent baziniams šeimos poreikiams. Kita vertus, net ir po pertraukos į studijas sugrįžę tėvai mano, jog studijos iš esmės nepritaikytos suaugusiųjų (ypatingai tų, kurie susilaukia vaiko) poreikių. Šiam požiūriui pritaria ir Ogunji ir kt. (2020) atkreipiantys dėmesį į menkavertę arba nepakankamą institucinę paramą.

Užsienio gerosios praktikos skatinant mokymąsi vaiko priežiūros atostogų ar ankstyvosios vaiko priežiūros tėvams dirbant metu

Šiame poskyryje nagrinėjamos skirtingos užsienio šalių praktikos ir įvairiapusės paramos sistemos ankstyvosios vaiko priežiūros metu. Pateikiamos šalys kurios išsiskyrė specifinėmis, Lietuvoje netaikomomis priemonėmis. Rengiant šią dalį, žinoma, analizuota ir daugiau įvairių šalių, tačiau dėl menko taikomų priemonių išskirtinumo jos nebuvo įtrauktos į galutinę gerųjų praktikų apžvalgą.

Ganėtinai progresyvia šeimos ir motinystės politika pasižymi Vokietija (BMFSFJ, 2020). Čia priimtas Motinystės apsaugos įstatymas (vok. *Mutterschutzgesetz* arba *Gesetz zum Schutz von Müttern bei der Arbeit, in der Ausbildung und im Studium*) numato įvairias socialines garantijas besilaukiantiems, žindantiems ar vaiko priežiūros atostogose esantiems asmenims, nepriklausomai nuo lyties, su kuria pastarieji save identifikuoja. Numatytos socialinės garantijos suteikiamos esant plačiam spektrui darbo santykių („mini-darbai“, terminuotos trumpalaikės sutartys, bandomasis laikotarpis, neterminuotos darbo sutartys), mokantis profesinėse ar aukštosiose mokyklose, dalyvaujant Jaunimo savanoriškos tarnybos veikloje ir pan. Motinystės apsaugos įstatymas įpareigoja švietimo įstaigas sudaryti sąlygas nepertraukiamai tęsti mokymosi procesus nėštumo, žindymo bei vaiko priežiūros atostogų metu užtikrinant lankstų studijų ir egzaminų grafiką, motinos bei vaiko saugumą.

Įstatymo įgyvendinimas skirtingose švietimo institucijose šiek tiek skiriasi. Štai pavyzdžiui, Štutgarto universitete⁵ studijuojant dalyką, kurio mokymasis reikalauja kontakto su pavojingomis medžiagomis, nėštumo ir žindymo laikotarpiu yra paskiriamas specialus konsultantas, kuris individualiai padeda įvertinti, ar darbas laboratorijoje galėtų būti kenksmingas ir ieško sprendimo būdų, kurie palengvintų studijas šiuo laikotarpiu. Kitas svarbus aspektas yra tai, kad šio universiteto politika užtikrina neprivalomą egzaminų bei paskaitų lankymą. Kiekviena studentė gali nuspręsti, kaip norėtų išnaudoti savo apsaugos periodą, įsivertinti krūvį. Lanksčios paskaitų bei egzaminų lankymo galimybės sudaro prielaidas Vokietijos motinoms lengviau išsilaikyti studijų programose visiškai nenutraukiant studijų proceso. Štutgarto universitetas taip pat siekia, kad paskaitos nevyktų vėliau nei 20 val. vakaro (išskyrus tuos atvejus, kuomet besimokančioji savanoriškai paprašo

⁵ <https://www.student.uni-stuttgart.de/en/counseling/children/maternity-protection/>

pavėlinti paskaitas). Panašia praktika taip pat vadovaujasi Miuncheno technikos universitetas⁶, kurio taisyklėse pažymima, kad nėščioji gali atsisakyti siūlomų saugumo reikalavimų ir tęsti studijas įprasta tvarka. Kiekvienas atvejis aptariamas su fakulteto administracija, kuri padeda pasirinkti priimtinausią būdą tęsti studijas.

Įdomu ir tai, jog Vokietijoje suteikiama 36 mėn. trukmės vaiko priežiūros atostogų galimybė, kuria bet kuris iš tėvų gali pasinaudoti iki vaikai sueis šešeri. Tiesa, 12 mėn, būtinai turi būti panaudojama per pirmuosius du vaiko metus po vaiko gimimo. Šios sistemos lankstumas užtikrina sąlygas daugiau laiko praleisti su ir rūpintis šeima ilgam neatsitraukiant nuo darbo ištisam trejų metų laikotarpiui, kas pagerina motinų įsitraukimo į darbo rinką galimybes. Kita vertus, numatytas 36 sav. tėvai tarpusavyje gali pasidalinti kaip tinkami, o tai reiškia ir aktyvesnį tėvų (vyrų) įsitraukimą į vaiko priežiūrą. Tai teigiamai atsiliepia tėvų įsitraukimui į darbdavio organizuojamas ar finansuojamas mokymosi veiklas.

Suomijoje⁷ daugiau dėmesio skiriama finansinei studentų paramai: besimokantis nuolatinių studijų studentas gali gauti vaiko priežiūros išmoką už 40 darbo dienų, įskaitant ir šeštadienius. Jei rūpinimasis vaiku leidžia užtikrinti sklandų studijų tęstinumą, besimokantis asmuo įgyja teisę gauti tėvystės išmoką. Būtina pažymėti tai, kad studentas turi teisę vienu metu gauti ir stipendiją, ir išmokas, skirtas vaiko priežiūrai. Tai galioja visiems studentams, auginantiems atžalas iki sueinant aštuoniolikai metų. Jeigu mažametis auga tik su vienu iš tėvų, tokiam studentui taip pat priklauso išmoka, o jei studijuojantis asmuo dirba tik savaitgaliais ar mažiau nei penkias darbo dienas per savaitę, tėvystės išmokos jis nepraras.

Kolegijose ar universitetuose dažnai galima rasti ir prižiūrimą „žaidimų kambarį“, kuriame galima palikti vaikučius atvykus laikyti egzamino. Įdomu tai, kad dažniausiai šią paslaugą siūlo studentų atstovybės. Kai kurios studentų atstovybės taip pat padeda besimokantiems tėvams užtikrinti vaiko priežiūrą vaikui susirgus ir nesant galimybės jo vesti į darželį. Aukštųjų mokyklų studentams gali būti sudaromos sąlygos už atitinkamus studijų dalykus atsiskaityti individualiai. Suomijoje studentams taip pat užtikrinama galimybė psichologinėms konsultacijoms, vienkartinės pagalbos galima kreiptis ir į Vaiko gerovės tarnybą, kurie gali padėti kartu išspręsti kylančius tėvystės iššūkius studijų metu.

Australijoje⁸ daug daugiau dėmesio skiriama pastojusioms moksleivėms. Čia ugdymo institucija turi užtikrinti lygiavertį ugdymo procesą suteikiant papildomo lankstumo ar užtikrinant sąlygas uniformų ar aprangos taisyklių laikymuisi, taip pat taikant specialiai mokinei pritaikytas

⁶ <https://www.tum.de/en/studies/support-and-advice/children-care-of-relatives/maternity-protection-parental-leave>

⁷ <https://www.suomi.fi/citizen/studying-education-and-training/livelihood--and-social-assistance-of-students/guide/financial-aid-and-social-benefits-of-students-with-families>

⁸ <https://www.childrenbychoice.org.au/information-support/pregnancy/work-and-study-during-pregnancy/>

mokymosi strategijas. Kalbant apie suaugusiuosius, alternatyvaus mokymosi centrai siūlo daugiau sąlygų tėvams, norintiems tęsti studijas. Daugumoje tokių centrų įrengti darželiai ar specialios zonos, skirtos tėvams, kurioje jie gali mokytis, ilsėtis ar maitinti kūdikį. Nagrinėjant Australijos kontekstą, išsiskyrė būtent informacijos apie nėščioms ar žindančioms motinoms, ar ankstyvąja vaiko priežiūra užsiimantiems asmenims, gausa.

Jungtinėje Karalystėje gausu įvairių smulkesnių paramos programų. Viena tokių programų „Care to Learn“⁹ tėvams iki 20 metų suteikia papildomą savaitinę išmoką, skirtą padengti vaiko priežiūros kaštams, kol tėvai mokosi ir siekia įgyti vidurinę ar profesinę išsilavinimą. Siūloma¹⁰ ir daugiau skirtingų paramos priemonių skirtų vaiko priežiūros, kai to negali padaryti tėvai, išlaidoms padengti. Mažiau pasiturinčioms šeimoms gali būti skiriamos vienkartinės išmokos gimus pirmajam vaikui. Studijuojantiems tėvams taip pat siūlomos išmokos skirtos padengti mokymosi aukštojoje mokykloje kaštus.

JAV be valstybės teikiamų bendro pobūdžio pagalbos studentams priemonių apstu vardinių stipendijų ar bendruomenių iniciatyvų skirtų mokymuisi visai šeimai ar kurios nors socialiai jautrios grupės skatinimui. Tiesa, sudėtinga rasti programų visos šalies mastu, kadangi JAV priklausomai nuo valstijos pastebimi skirtumai ir teisiniame reguliavime, susijusiame su vaiko priežiūra. Nepaisant to, puikus pavyzdys galėtų būti Jeannette Rankin Fondas¹¹ skirtingose valstijose siūlantis įvairias stipendijas moterims siekiančioms įgauti profesinę ar aukštąją išsilavinimą. Svarbu pabrėžti, jog čia specifiškai nurodomas amžiaus kriterijus: aplikuoti į kai kurias stipendijas galima tik nuo 25 ar 35 m. amžiaus. Atsižvelgiant į pasaulines vidutinio moters amžiaus gimdymo metu tendencijas, galima teigti, jog toks amžiaus ribojimas pozityviai vertintinas būtent motinų įtraukimo į mokymosi veiklas kontekste.

Verta paminėti, jog privačių asmenų ar organizacijų fondų stipendijos, ypatingai nukreiptos į vienišų mamų išsilavinimą, taip pat smarkiai paplitusios ir Kanadoje. Europoje tokia praktika paplitusi gerokai mažiau (bent jau šiai tikslinei grupei) bei tokios stipendijos labiau yra skirtos skirtingiems socialinės dimensijos aukštajame moksle laipteliams. Jeigu JAV ar Kanadoje daugiausia dėmesio skiriama finansiniam saugumui patenkant į aukštojo mokslo instituciją, Europoje vardinės stipendijos dažniau yra skatinamojo pobūdžio, jau studijuojant ar net studijas jau baigus. Tai galimai susiję su skirtinga švietimo įstaigų finansavimo sistema, vis tik – Europos sąjungoje vyrauja valstybės finansuojamos studijų galimybės, kai JAV – tik įvairių stipendijų pagrindu studijos gali būti „įperkamos“ be papildomų finansinių priemonių (santaupų, paskolų ir kt.).

⁹ <https://www.gov.uk/care-to-learn/print>

¹⁰ <https://www.gov.uk/browse/benefits/families>

¹¹ <https://www.womensfundingnetwork.org/member/jeannette-rankin-foundation/>

Apibendrinant šias įvairias patirtis, galime pastebėti, jog į papildomų paramos priemonių organizavimą iš esmės įsitraukia visi – tiek valstybinės institucijos, tiek individualios iniciatyvos, tiek ir ugdymo įstaigos ar net – studentų atstovybės. Remiantis šių šalių patirtimi, išskirtina, jog daugiausia dėmesio vis tik skiriama finansinei paramai užtikrinti, ypač tokiai, kuri orientuota į vaiko priežiūros kaštų padengimą. Galima daryti išvadą, jog ankstyvoji vaiko priežiūra tėvams sukelia daugiausia sunkumų, tačiau nėra vieningo sprendimo kaip čia problemą spręsti. Būtent todėl atsižvelgiama į finansavimo galimybes siekiant finansuoti aukles, privačius darželius, ar vaikų dienos centrus. Įdomu tai, jog nors literatūroje dažnai akcentuojami Šiaurės šalių pasiekimai lyčių lygybės srityje, itin specifinių priemonių čia surasti nepavyko. Neatmetama galimybė, jog apie jas tiesiog maža informacijos ne gimtąja kalba. Itin dėmesio vertas Vokietijos atvejis, siūlantis galybę naujų priemonių, lankstumo, itin jautriai aptariantis įvairias marginalizuotas visuomenės grupes ir užtikrinantis joms lygiavertę pagalbą nėštumo ir vaiko priežiūros metu.

Taip pat, galima pastebėti, jog didžioji dalis ir užsienyje taikomų praktikų daugiausia susijusios su finansinėmis paskatomis ar pagalba, šiek tiek daugiau dėmesio skiriama studijų lankstumui bei mokymo įstaigų infrastruktūrą pritaikytą mažamečių tėvų poreikiams, tačiau stinga priemonių tėvų įsitraukimo į mokslą ar studijas bei mokymosi patirties gerinimui.

Tyrimo metodologija

Metodologinės nuostatos

Siekiant iširti mokymosi poreikius bei iššūkius, tyrime pasirinkta analizuoti tiriamųjų mokymosi patirtis bei motyvaciją (ar pastarųjų nebuvimą) vaiko priežiūros atostogų metu, į šį reiškinį žvelgiant ganėtinai plačiai, neatsiribojant nei nuo vidinių, nei nuo išorinių veiksnių ar pokyčių. Tam pasirinkta fenomenologinė prieiga. Pasak Kardelio (2002) „[f]enomenologinio požiūrio pagrindas yra žmogaus santykis su išoriniu pasauliu bei kitais žmonėmis. Jame sudėtinga problema supaprastinama į jos pamatinius elementus, sutelkiant dėmesį į tai, kas yra esminio, tikintis atskleisti racionalius principus, būtinus tiriamajam reiškiniui arba fenomenui suprasti“. Pasirinktas patirties tyrimo metodologinis variantas – pusiau struktūruotas interviu, kai tiriamajam užduodami jo patirtį atspindintys tyrėjui aktualūs klausimai. Bitino (Bitinas, 2013) nuomone „tokie tyrimai veiksmingi, kai respondentai turi sukaupę moksliniam pažinimui svarbios patirties“.

Instrumento pasirinkimas ir sudarymas

Tyrimui atlikti pasirinkta vykdyti pusiau struktūruotus individualius interviu. Toks metodas leido pokalbio metu išlaikyti tam tikrą struktūrą, tuo pačiu užtikrinant laisvę tikslintis priklausomai nuo kiekvieno informanto patirčių, sukurto ryšio su pašnekovu, taip pat, sudarė galimybę tam tikrus iš anksto numatytus klausimus interviu metu kiek modifikuoti ar praleisti, priklausomai nuo jau pateiktų konkretaus tiriamojo atsakymų.

Tyrimui vykdyti numatyti šie žemiau pateikiami pagrindiniai bei tikslinamieji klausimai nurodyti lentelėje Nr. 1 išskiriant pirmines klausimų kategorijas.

Lentelė nr. 1

Pagrindiniai ir tikslinamieji klausimai tiriamiesiems

	Pagrindiniai ir tikslinamieji klausimai
Įvadiniai klausimai	Papasakokite šiek tiek apie save, savo profesinę veiklą, mokymosi patirtis.
Informanto sąlygos bei prielaidos mokytis (galimi iššūkiiai)	Kaip pasikeitė jūsų gyvenimas susilaukus kūdikio? Su kokiais iššūkiais susiduriate vaiko priežiūros atostogų metu?
	Kaip pavyksta suderinti tėvystę ir asmeninį gyvenimą / karjeros siekius? Kokią įtaką daro tėvystė mokymuisi?
	Ar smarkiai pasikeitė Jūsų rutina? Ar savo rutinoje jaučiatės taip, jog galėtumėte skirti laiko mokymosi veikloms? Ar kelia iššūkių laiko apribojimai (pvz., vaiko miego režimas, nuovargis, kt.?)

	Pagrindiniai ir tikslinamieji klausimai
	Ar galėtumėte apibūdinti situaciją, kokį pagalbos / paramos ratą turi kuris galėtų padėti Jums siekti užsibrėžtų tikslų ar įsitraukti į mokymosi procesus? Ar padeda šeima, draugai, bendruomenės...kt? Kokios pagalbos dažniausiai prireikia?
Poreikiai ir įsitraukimas į mokymąsi	Ar tapus mama / tėčiu jauti kokį nors poreikį mokytis? Jei taip, koks jis? Gal galėtumėte išskirti keletą temų kurios būtų aktualiausias?
	Kalbant apie mokymąsi, įgūdžių išlaikymą ar stiprinimą, ar tapus mama / tėčiu trūko kokios nors informacijos ar paramos priemonių? Jeigu ne, kaip sužinote apie aktualius mokymus? Kokiuose kanaluose randate jums reikiamą informaciją?
	Kokiais būdais mokėtės ar bandėte įgyti tėvystės ar kitų įgūdžių, o gal stiprinote savo profesines kompetencijas vaiko priežiūros atostogų metu? Su kokiais iššūkiais susidūrėte? Ar tapus mama/tėčiu teko dalyvauti kokiose nors edukacinėse veiklose? Jei taip, kokiose? Pagal kokius kriterijus atsirenkate veiklas, kuriose planuotumėte dalyvauti?
	Kokie mokymosi būdai Jums šiuo metu labiausiai priimti? Kodėl? A teikiate pirmenybę nuotolinio pobūdžio ar kontaktiniams užsiėmimams / medžiagai? Savarankiškam mokymuisi ar mokymuisi grupėje? Kodėl?
Įsitraukimas į darbo rinką	Ar galvojate (-ote) apie sugrįžimą į darbo rinką? Kokios mintys, jausmai kyla kalbant šia tema? Ko labiausiai laukiate? Kas labiausia gąsdina? Ar kaip nors ruošiatės sugrįžimui į darbą? Ar darbovietė kaip nors komunikuoja (-avo) su jumis vaiko priežiūros atostogų metu?

Tyrimo pabaigoje visų respondentų taip pat buvo prašoma pasidalinti mintimis ar idėjomis apie mokymosi patirtis, poreikius ar iššūkius vaiko priežiūros atostogų metu, kurių nebuvo galimybės atskleisti per pokalbį ar remiantis užduotais klausimais.

Apklausus atrinktus informantus bei transkribavus interviu medžiagą, pasirinkta vykdyti teminę turinio analizę.

Tiriamųjų atranka

Laikotarpis, kurio metu informantai buvo vaiko priežiūros atostogose

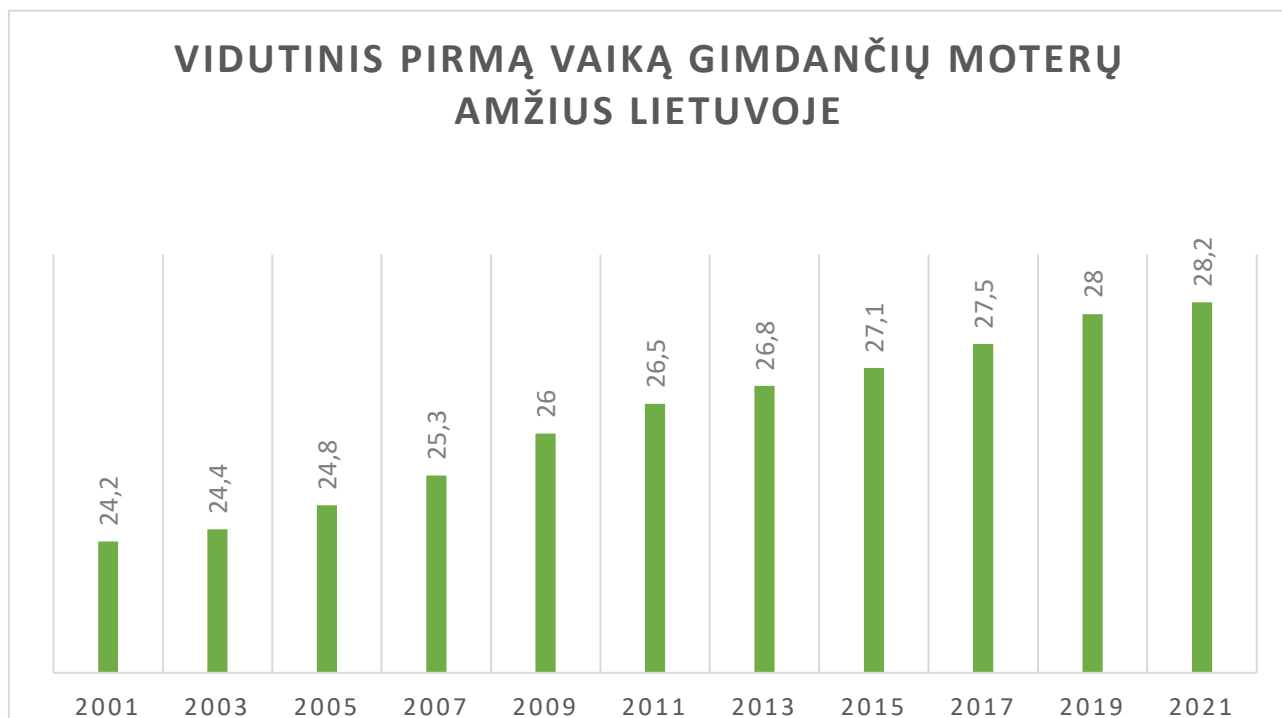
Sudarant tiriamųjų atrankos kriterijus atsižvelgta į tai, jog 2020–2021 m. COVID-19 pandemija galėjo smarkiai paveikti tuo metu vaiko priežiūros atostogose buvusius asmenis. Siekiant suvaldyti šią riziką, nuspręsta tyrimui pasirinkti 2018–2023 m. laikotarpį, kurio metu informantai galėjo būti vaiko priežiūros atostogose – pasirinktas paskutiniųjų penkerių metų periodas. Toks sprendimas taip pat sudaro prielaidas tyrimo rėmuose išgirsti ir apie pakartotines vaiko priežiūros atostogų (gimus antram vaikui) ir mokymosi jų metu patirtis, palyginti mokymosi poreikius bei sunkumus vaiko priežiūros atostogose pandemijos metu buvusių asmenų, kuriems tai – pirmosios tėvystės patirtys, ir tų kuriems tai nebe pirmosios tokios atostogos.

Informantų amžiaus grupė

Atsižvelgiant į tyrimo apimtį nuspręsta apriboti ir informantų amžiaus grupę. Valstybės duomenų agentūros (2022) duomenimis, vidutinis pirmą vaiką gimdančių moterų amžius Lietuvoje 2021 m. siekė 28,2 m. amžių.

Paveikslas nr. 2

Vidutinio pirmą kartą vaiką gimdančių moterų amžiaus pokytis Lietuvoje. Grafikas sudarytas autorės remiantis Oficialaus statistikos portalo publikuotais suminiu duomenų rinkiniu.

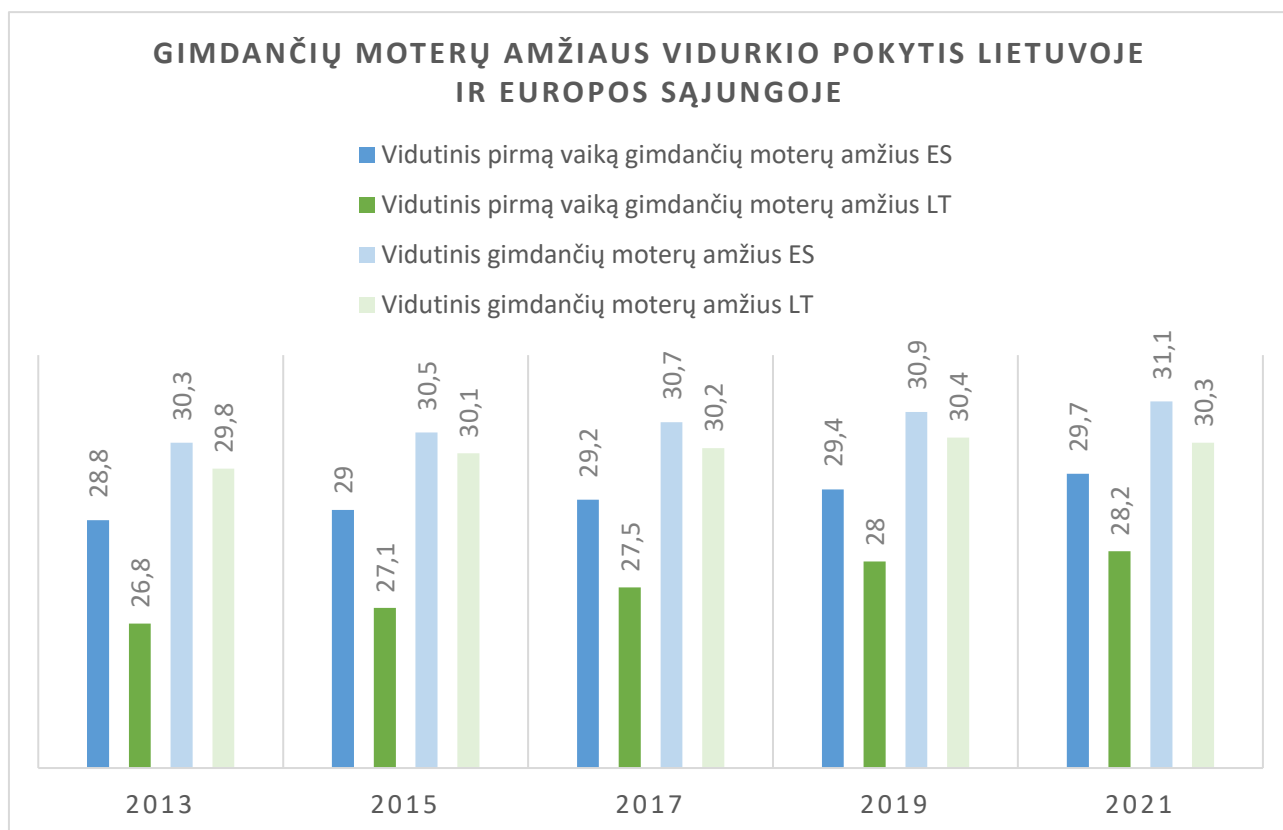

Remiantis šiuo suminiu 2001–2021 m. duomenų rinkiniu, galima drąsiai teigti, jog moterys Lietuvoje tendencingai renkasi šeimą kurti vis vėliau ir vėliau. Nuo 2013-ųjų šis amžius prailgėjo beveik pusantrų metų, o nuo 2001-ųjų – net 4 metais. Europos Sąjungoje šis amžius dar vėlesnis

(Eurostat, 2023b). Analizuojant vidutinį gimdančių moterų amžių galima pastebėti, jog Lietuvoje jis gerokai mažiau skiriasi nuo Europos Sąjungos.

Paveikslas nr. 3

Gimdančių moterų amžiaus vidurkio pokytis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Grafikas sudarytas autorės remiantis Eurostat bei Oficialaus statistikos portalo publikuotais suminiais duomenų rinkiniais.

Atsižvelgiant į šiuos duomenis pasirinkta į tyrimo apimtį neįtraukti jaunesnių nei 25 m. bei vyresnių nei 35 m. amžiaus informantų. Žinoma, toks tyrimo ribotumas neleidžia daryti išvadų apie visų vaiko priežiūros atostogose esančių asmenų mokymosi poreikius bei su mokymusi susijusią problematiką, tačiau nesusiaurinus amžiaus grupės atliekant tokios apimties kokybinį tyrimą taip pat kiltų rizika tyrimo rezultatų kokybei ir pateikiamų rekomendacijų aktualumui bei pritaikymui dėl kelių priežasčių. Jauni suaugusieji yra dažnai neapsisprendę dėl karjeros kelio, studijų, nebūtinai gali atitikti ir vaiko priežiūros atostogoms keliamus reikalavimus. Tuo metu vyresnės (geriatrinės) motinystės atveju, susiduriama su specifiniais iššūkiais, tokiais kaip dažnesnės komplikacijos ar su sveikatos būkle susijusių rizikų suvaldymas. Bet kuriuo atveju, šių grupių įtraukimas esant tokiai tyrimo apimčiai galėtų sąlyginai iškreipti rezultatus – esant per didelei patirčių įvairovei ir (ar) tarp jų trūkstant sąsajų, vargu ar pavyktų tinkamai išskirti aktualias kategorijas analizės metu. Šiuo atveju,

suprantant tyrimo ribotumus, pasirinkta apsiriboti 25–35 m. amžiaus grupe, taip numatant ir galimų išvadų bei rezultatų pritaikomumą platesniam suinteresuotųjų ratui; tačiau rekomenduotina ateityje gilinti tyrimą su šio tyrimo imtyje neįtrauktomis amžiaus grupėmis.

Įsitraukimas į mokymosi veiklas vaiko priežiūros atostogų metu

Remiantis Bitinu (2013), atliekant kokybinius edukologinius tyrimus problematiška užtikrinti tinkamą kokybinę imtį. Autorius teigia, jog tyrėjui esminga įsitikinti, jog tiriamasis „yra sukaupęs reikiamą patirtį ir gali teikti patikimą informaciją apie tiriamą reiškinį.“ Atsižvelgiant į mokslininko pastebėjimus, atrenkant tiriamuosius naudotas sudaryta vidinio kriterijaus kokybinė imtis: įsitikinta, jog tiriamieji turi tyrimui reikalingos patirties, šiuo atveju konkrečiai: mokymosi vaiko priežiūros atostogų metu patirčių. Potencialių tiriamųjų, prieš kviečiant juos į pokalbius, buvo klausama ar vaiko priežiūros atostogų metu jie buvo įsitraukę į formaliojo ugdymo veiklas (studijuoja aukštojoje ar profesinėje mokykloje ar pan.), dalyvauja (dalyvavo) kokiose nors neformaliojo ugdymo veiklose (tėvystės įgūdžių akademijose, profesinio ar asmeninio tobulėjimo kursuose, kt.), ar aktyviai užsiima saviugda. Pokalbiai organizuoti tik su asmenimis, kurie, tuo metu tyrėjos ir šio darbo autorės manymu, atitiko keliamus kriterijaus imties reikalavimus.

Tyrimo etika

Visi tyrimo dalyviai pirmiausia buvo supažindinti su tyrimo tikslais, interviu eiga bei turėjo galimybę užduoti su tyrimu susijusius klausimus. Informuota, jog tiriamasis bet kuriuo metu gali paprašyti pertraukos ar nutraukti pokalbį. Toliau buvo supažindinta su duomenų nuasmeninimo bei asmens konfidencialumo išsaugojimo principais, tam kad tyrimo dalyviai galėtų priimti informuotą sprendimą dėl pokalbio įrašymo. Tyrime taikomi tokie asmens konfidencialumo ir asmens duomenų slaptumo išsaugojimo principai:

1. Pokalbiui vykstant elektroninėmis ryšio priemonėmis sudaroma galimybė pasirinkti dėl įrašo atlikimo formato: vaizdo arba garso įrašas. Tiriamieji informuoti apie tai, kad vaizdo įrašai bus saugojami ne trumpiau kaip iki 2023 m. birželio 2 d. tačiau ne ilgiau negu iki numatytos baigiamojo darbo gynimo datos, nebent pats informantas praneštų apie savo apsisprendimą tyrime nebedalyvauti.
2. Atvaizdu ar vaizdo įrašu nėra dalinamasi su trečiaisiais asmenimis. Vaizdo įrašas duomenų analizei konvertuojamas į garso įrašą ir gali būti panaudotas tik susidūrus su garso įrašo kokybės sutrikimais („garso duobėmis“), sudarant galimybę rekonstruoti ir transkribuoti nedidelę (kelių žodžių) informanto pasakojimo dalį skaitant iš lūpų, jei tai leidžia įrašo kokybė.
3. Pokalbiui vykstant gyvai ar telefonu gali būti atliekamas tik garso įrašas.
4. Garso įrašai transkribuojami ir naudojami tik tyrimo duomenims analizuoti. Garso įrašai saugojami ne trumpiau kaip iki 2023 m. birželio 2 d. tačiau ne ilgiau negu iki

numatytos baigiamojo darbo gynimo datos, nebent pats informantas praneštų apie savo apsisprendimą tyrime nebedalyvauti.

5. Bet kokia jautri informacija kelianti riziką identifikuoti asmenį, transkripcijų metu yra pašalinama. Jos vietoje laužtiniuose skliaustuose nurodoma bendrinė informacijos kategorija. Pvz.: paminėjus vaiko ar vyro vardą, transkribuojant ir naudojant transkripcijas tekstas pakeičiamas iš konkretaus vardo į [vaikas], [vyras], nurodant konkrečią aukštąją mokyklą – nurodomas institucijos tipas ir pan.
6. Surinkti demografiniai duomenys apie informantą naudojami tik apibendrintai visai kriterijaus imčiai apibūdinti ir analizės metu nėra naudojami siejant su konkrečiu interviu.
7. Be tiriamojo sutikimo pokalbis nėra įrašomas. Jei pokalbį informantas įrašyti sutinka, prašoma jo tai patvirtinti balsu įrašo pradžioje.

Visi kalbinti informantai susitikimuose dalyvavo laisvanoriškai. Visi tiriamieji taip pat sutiko su garso / vaizdo įrašo atlikimu, nei vienas informantas savo dalyvavimo tyrime pokalbiui įvykus neatšaukė.

Tyrimo vykdymas

Pusiau struktūruoti interviu pagal iš anksto paruoštą klausimyną buvo atliekami gegužės mėnesį. Deja, tačiau dėl Lietuvoje vis dar vyraujančios tradicijos, ilgesnės trukmės vaiko priežiūros atostogų labiau linkę išeiti moterys (mamos), o informanto vyro (tėčio) surasti nepavyko. Atsižvelgiant į tai, toliau informantėms apibūdinti nebus naudojami lyties aspektu neva neutralūs vyr. giminės terminai.

Susitikimai su informantėmis organizuoti mišriu būdu, priklausomai nuo informančių lokacijos bei preferencijų. Didžioji dalis informančių teikė pirmenybę interviu vykdyti nuotoliniu būdu, informacinėmis ryšio priemonėmis, daugiausia naudojantis MS Teams platforma, keletu atveju Zoom vaizdo skambučių programėle. Viena informantė pageidavo susitikti gyvai, dar viena – interviu atlikti telefonu. Svarbu paminėti, jog toks formato išsiskyrimas neturėjo įtakos pokalbio eigai ar konkrečių informantų atsakymams, kaip tik, informantės jautėsi laisviau, galėdamos derinti vaiko priežiūrą ir šią, joms neįprastą, veiklą.

Kiekvieno interviu pradžioje buvo pateikiami įvairūs įžanginiai klausimai, pavyzdžiui: „Kaip šiandien jaučiatės?“, „Ar lengvai pavyko prisijungti?“ ir pan. Toliau informantės buvo supažindinamos su tyrimo tikslu, tyrimo etikos aspektais, sudaroma galimybė užduoti rūpimus klausimus. Dalis informančių nuoširdžiai domėjosi tyrimo temos pasirinkimu, tai leido nuo pat pradžių sukurti artimesnį ryšį.

Toliau remiantis, tačiau aklaui nesivadovaujant, iš anksto paruoštu klausimynu buvo vykdomi pokalbiai su informantėmis. Pokalbio metu stengtasi neįsiterpinėti ir nepertraukinėti pašnekovių,

siekiant nesutrikdyti minčių tėkmės, tačiau nebuvo vengiama kartais paskatinti pašnekoves papasakoti plačiau. Kai kurių interviu metu pastebėta, jog informantės dvejoja kiek gali leisti sau pasakoti vienu ar kitu klausimu dėl laiko stokos ar dėl netikėjimo savo pačių patirties reikšmingumu tyrimui. Vis tik, kai kuriais atvejais netikėtų įsiterpimų nepavyko išvengti dėl ryšio trikdžių ir tam tikro vaizdo ir (ar) garso vėlavimo. Vidutinė pokalbio trukmė – 52 min. Trumpiausias pokalbis truko 36 minutes, ilgiausias – 1 val. 44 min.

Visos informantės, su kuriomis pokalbiai vykdyti internetinėmis ryšio priemonėmis, pačios noriai įsijungdavo kamerą, tai leido interviu metu kurti artimesnę santykį pokalbio metu. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog beveik visos mamos pageidavo pokalbį vykdyti vaikų pietų miego metu, tai sukėlė šiek tiek sunkumų derinant interviu laiką su informantėmis, tačiau įtakos interviu sėkmei neturėjo. Kiek daugiau įtakos darė tai, jog ne visos galėjo atsitraukti nuo vaiko (-ų) priežiūros: retkarčiais pokalbiai nutrūkdavo dėl vaiko verksmo ar riksmo, artimųjų klausimų, atsirasdavo poreikis padaryti trumpą pertrauką. Aktyvus klausymas bei su tiriamosiomis užmegztas ryšys sudarė joms sąlygas saugiai jaustis pokalbio metu ir nesukėlė didelių sunkumų. Reflektuojant interviu vykdymo procesą norisi išskirti porą interviu, kurių metu informantės atvirai žindė savo kūdikius, nepaisant to, jog buvo atliekamas ir vaizdo įrašas. Atsižvelgiant į pokalbio pradžioje išsamiai aptartus tyrimo etikos, asmens duomenų konfidencialumo bei pokalbių įrašymo niansus, galima drąsiai teigti jog vykdant tyrimą toks išreikštas pasitikėjimas patvirtina tyrėjo bei informanto ryšį, esmingą tokio tipo tyrimų rezultatams.

Tyrimo dalyvauti atrinkta 10 informančių. Atrenkant tyrimo dalyves, pastarųjų gyvenamoji vieta nebuvo vertinta. Vis tik, į tyrimą pavyko įtraukti informantes tiek iš 3 didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), tiek kelių mažesnių miestų ar miestelių: Jonavos, Elektrėnų, Nemenčinės. Jauniausioms informantėms interviu metu buvo 27-eri, vyriausioms – 32 m. Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 29,8 m. Taigi, galima drąsiai teigti, jog tyrimo dalyvės ganėtinai gerai atspindi ir anksčiau minėtus statistinius rodiklius (žr. pav.nr. 3), kadangi tirtos jau kurį laiką vaiko priežiūros atostogose esančios mamos. Pusė tyrimo dalyvių yra susilaukę vieno vaiko, keturios – dviejų, ir tik viena – trijų. Trys iš dešimties tyrimo dalyvių vaiko priežiūros atostogų metu nesimokė jokiaje švietimo įstaigoje, daugiau dėmesio skyrė tėvystės įgūdžių ugdymui ir stiprinimui bei saviugdai. Dvi – intencionaliai rinkosi studijas sužinojusios, jog laukiasi. Likusios penkios vaiko priežiūros atostogų metu dalyvavo profesinio mokymo ar aukštojo mokslo (bakaluro, magistro, doktorantūros) studijų programose. Keturioms dėl vaiko priežiūros studijas pertraukti (laikinaai sustabdyti išėjus akademinį atostogų dėl ligos, nėštumo ar kūdikio priežiūros).

Mokymosi patirtys vaiko priežiūros atostogų metu: poreikiai ir iššūkiai

Analizuojant surinktus duomenis išskirtos kelios esminės kategorijos, kurios plačiau pateikiamos šiame skyriuje.

Analizuojant mokymosi prielaidas, itin svarbi informantėms buvo palaikanti aplinka ir vaiko priežiūros galimybės. Pastebėta, jog laiko ar jėgų (trūkumo) klausimas labai individualus ir priklauso nuo kiekvieno kūdikio. Mamos turinčios du ir daugiau vaikų patirtis skirtingų vaiko priežiūros atostogų metu šiuos aspektus įvardijo kaip esmingai besiskiriančius. Kalbant apie mokymosi patirtis atkreiptinas dėmesys į mokymosi aplinką ir infrastruktūrą, studijų ar mokymų programų lankstumą.

Pokalbių su informantėmis metu taip pat išryškėjo socialinių tinklų, mamų bendruomenių svarba ieškant reikalingos informacijos apie tėvystės įgūdžius ir jų stiprinimo programas bei užtikrinant emocinę paramą.

Domintis profesinio tobulėjimo praktikomis, šia veikla informančių patirtys smarkiai nepasizymėjo. Informantės daugiau pabrėžė savirealizacijos bei tėvystės įgūdžių klausimus.

Palaikanti aplinka

Vienas iš tirtų aspektų buvo palaikanti aplinka. Visų pirma, pažymėtina, jog palaikančios aplinkos, pagalbą teikiančių žmonių ratas smarkiai palengvina įsitraukimą į mokymosi veiklas:

Aš turbūt turiu dėkingą labai tą aplinką, dėl to galiu čia sau leisti kristi į visokius mokslus, (M1)

<...> [anksčiau] galima vaiką palikti arba su tėčiu, arba su aukle mūsų atveju buvo, nes senelių nebuvo šalia. Tai atsimenu per pirmus tuos išvykimus į paskaitas, man atrodo, aš gal palikau auklei tuo metu, tai aišku, nuolatinis tikrinimas telefono negalėjimas atsipalaiduoti... <...> O paskui jau laikui bėgant, kas liečia ten visokius gynimus, nežinau, dar gal buvo ruošimasis egzaminams tai, kartais ir seneliai įsijungdavo, jeigu aš būdavau pas juos, tai tada, tarkim mano mama, vyro mama ar seneliai galėdavo pabūti šiek tiek, kol aš ten ruošiuosi egzaminams, rašau darbą ar važiuoju gintis. (M5)

Ne, bet aš esu turbūt labai dėkinga ir laiminga dėl savo palaikančios aplinkos. Dėl mano vyro, kuris leido, ne leido, bet labai palaikė, kai aš sakiau, kad ir noriu studijuoti antrą magistrą, nes tai buvo ir mokama, ir vėl penktadieniai, šeštadieniai užimti. (M3)

Nepaisant to, jog informantės buvo ganėtinai santūriai nusiteikusios pačios prašyti pagalbos, tendencingai reiškiamas dėkingumas, nepriklausomai nuo palaikančiųjų gausos. Pastebėta, jog mažesnio palaikymo sulaukiančios mamos turi mažesnes aspiracijas mokytis, mintys apie tai kaip reikėtų suderinti mokslus ir vaiko priežiūrą sukelia stresą, todėl bet kokia motyvacija mokytis dažnai nustumiama į šoną, kadangi nelieka laiko patenkinti ir būtinųjų poreikių:

Tik vyras tai iš tiesų sunku yra dėl to, kad nu nėra to laiko nei į dušą nueiti tada, kada nori nei paskaityti, nei ramiai pavalgyti, nei na žodžiu, čia nu turbūt kiekviena mama tą pasakytų ir čia, aišku, nėra ko čia labai skųstis tų vaikų norėjom tuos vaikučius sau gimdėmės. Tiesiog kartais kartais tikrai norisi auklės, žiauriai norisi, kad bent išeit, kad galų gale pabūt su vyru, išeit išgert kavos nors. (M2)

Tu lauki, marinuojiesi, kuri idėjas, mąstai, svajoji, bet tu realiai negali, kol vaikas neišeis į darželį, arba ten auklę susirasti, tu negali nieko. (M4)

Mes esam dviese, mes esame vienturčiai, mes gyvenam atokiau gamtoje nuo visko tai tokios pagalbos... Vienintelė pagalba yra vyras. Taip, vyras maksimaliai kiek gali tikrai padeda <...> Viskas su tuo okay, bet tik tas, kad esam dviese, jeigu būtų daugiau aplinka ar seneliai, ar tėvai... <...> Vaikas užmiega pusę dešimt, viskas, tavo laikas, dabar gali eit mokytis. Bet tu keliesi 5:30. Tada klausimas, jeigu tau dar reikia susiruošt, kažką susidėti. Kada mokytis, kada kažką sau daryt? Čia ir prasideda...(M10)

Kalbant apie palaikančią aplinką daugiausia informantės patiria palaikymą iš vyro ir artimiausių šeimos narių. Kelios informantės užsiminė apie gaunamą pagalbą iš draugų arba išreiškė tam lūkestį.

Mūsų draugai yra oiiii. Buvo vienu metu vat kai jisai labai sunkiai sirgo ir tiesiog mes su jau abu su vyru buvom ir nemiegojė, ir namų nesitvarkę, ir jau tarpusavio santykiai jau ten ėjo, tai draugai tada atvažiavo, pabuvo vieni biški, o paskui kiti pabuvo irgi, tai va porą valandų mus paleido pailsėti ir pasitvarkyti ar pamiegot. Tai vat mes turim tokį nu didžiulį, didžiulį ratą žmonių. Tai ne visi tą turi, tai tuo labai džiaugiamės. (M6)

Draugai su vaikais, bet vėl žinai, jeigu skiriasi vaiko amžius, kas pas mus skiriasi, tai pas juos vaikas miega vieną miegelį, pas mane du, tai reiškias vaikai visiškai persimeta ir tuomet negali su drauge susitikti, nes tuo metu jie miega, o mes up, ir atvirksčiai. Tai, kad subliūško mano tikėjimas, kad turėsiu support system iš draugų su vaikais nors. (M4)

Taip pat informantės pastebi, kad susilaukus kūdikio smarkiai pasikeičia socialinis ratas, kadangi sunkiau sudalyvauti draugų susibūrimuose, sumažėjus bendrų veiklų susitraukia ir pokalbių temų ratas, o tai kelia riziką mamų emocinei būklei iš socialinės izoliacijos perspektyvos. Viena mama atkreipė dėmesį į jaučiamą socialinį nerimą (angl. *social anxiety*):

Man prisidėjo motinystė su tuo social anxiety, nes aš to anksčiau nemaniau, kad turiu tokį rimtą daiktą, bet dabar būdama mama, tai aš tiesiog nu logiška, kad tu būni daug namie, nu logiška ir tu įaugi į tuos namus, man būt namie patinka. Aš visą gyvenimą mėgau vienatvę, mėgau tylą, kad pabūti su savim, yra nuostabus daiktas, bet va čia ta motinystė... (M9)

draugų ratas keičiasi, kai jau net netūsini. Būčiau įdomi baliuninkė, tai labai pasijuto. Mano sesuo tai labai tūsovčikė yra, tai aš net pajutau iš jos, kad mane rečiau kviečia pas save <...> todėl aš kaip ir atstumtoji, jaučiausi. (M3)

Tenkinant savo socialinius poreikius į pagalbą pasitelkiamos kitos mamos anksčiau pažįstamų žmonių rato, mezgamos naujos pažintys su mamomis naudojantis socialinių tinklais ar „mamų platformomis“:

Dukra buvo dar mažytė, tai aš neturėjau išvis draugų, kurios turėtų vaikų. Bet instagrame sekiau profilį tokį „Ir vėl sloga“, kuris paskelbė apie tokią programėlę, kurioj mamos gali ieškoti kitų mamų. Ir tada nusprendžiau, kad nu, tipo, kodėl nepabandyt? Su kažkuo vežimą pastumdysi, su kažkuo kažką. Ir taip nutiko, kad susiradau vieną moterį, kuri gyvena netoliese nuo manęs. Tuo metu laukėsi dar, tai mūsų draugystė lig šiol vis dar yra. Mes susitinkam ir vaikai kartu lauke žaidžia, ir viską. Bet pačioj pradžioj tai tiek aš, tiek ji man, teikėme tokią, nežinau, psichologinę gal galima pasakyt pagalbą. (M8)

Aš tikrai tikiu, kad mamoms labai reikia tos psichologinės pagalbos, nes, kaip ir minėjau, tarkim, seku tą bendruomenę Lietuvos „Motherhood is sexy“, kas yra labai sveikintina, kad sukūrė mamos būtent toje skylėje būdamos tokią bendruomenę, kur gali visos kitos mamos išsilieti, ir ten yra parodoma, kad nėra taip faina ta tėvystė, kad tai yra sunku, kad tai yra visiškai ragai ir tas palaikymas morališkai, kad viskas okay susimaut, kad viskas okay visko nežinot, netobulai, nedaryti ir taip toliau. (M10)

Taip pat analizuojant palaikančią aplinką, norisi išskirti tai, kad net kelios mamos paminėjo, jog „vaikui užauginti reikia kaimo“ / „[it] takes a village“ (angl.). Esant nedideliam tarpusavyje nesusijusių (nepažįstamų) informančių kiekiui, sunku patikėti atsitiktinumo tikimybe. Galima kelti keletą hipotezių – visų pirma, įsitraukimas į mamų bendruomenes, kurių nėra daug, tačiau jos gana aktyvios, nulemia šios socialinės grupės žodyną. Antra, galima būtų manyti, jog informantės save identifikuoja su posakyje užkoduota informacija. Bet kokių atveju, ši pasikartojanti frazė puikiai iliustruoja palaikančios aplinkos ir pagalbą ir paramą mamos teikiančių žmonių rato svarbą.

Tėvystės įgūdžiai

Visos informantės vienaip ar kitaip gilino tėvystės įgūdžius. Pastebima, kad informančių patirtys ir poreikiai išsiskiria į dvi pagrindines grupes: pirmąją sudaro mamos, kurios informacijos, kursų, seminarų ir kitos medžiagos ieško tik ištikus konkrečiai bėdai ar klausimui, kitos – būsimai aktualioms temoms ruošiasi iš anksto, tarytum prevenciškai.

Ten būtent yra seminarai, kaip brėžti ribas. Su vaikais irgi, kad jie žinai nepradėtų paskui ten, kai toddler'iai būna tų visokių isterijų kelti, kaip su tomis isterijom tvarkytis ir paskui paauglystėj, kaip bendrauti, tai va šitas labai man aktualu ir dar labai įdomu yra mokymai, brolių ir sesių santykių. Kadangi galvoju, kad gal antro vaiko dar ir norėčiau. (M6)

Jeigu, jeigu būtų problema, tai aš gal pasimokysiu, pasižiūrėsiu, pasidomėsiu, bet jeigu man iškiltų tokia problema, dabar jau ne, dabar jau kai iškyla, tada eini. (M4)

Tyrimo dalyvės ganėtinai pozityviai vertina galimybę dalyvauti įvairiuose užsiėmimuose tėvystės įgūdžiams gerinti. Paprašytos apibūdinti joms svarbiausius kriterijus pagal kuriuos rinktūsi dominančią programą informantės dažniausiai mini galimybę peržiūrėti mokymų medžiagą joms

patogiu metu, kadangi sunku prognozuoti, ar mokymų metu vaikas nesirgs, ar neiškils kitų netikėtumų.

Socialinių tinklų įtaka

Šiuolaikiniame pasaulyje, kuriame pastaruosius keletą metų stebimas spartus technologinis šuolis, socialiniai tinklai užima itin reikšmingą vaidmenį. Tai atsispindi ir tyrimo dalyvių pasisakymuose: socialiniai tinklai bei internetinės bendruomenės informančių taip pat ne kartą įvardytos kaip puiki priemonė gauti reikalingą informaciją greitai, neturint galimybės ilgai gilintis į pasirinktą temą. Coss (2017) teigia, kad tokios bendruomenės veikia kaip vienas efektyviausių informalaus mokymosi tipų ir neturi būti ignoruojamas ypatingai kalbant apie mamų mokymosi įpročius.

*Tai tikrai buvo vienas seminaras kur aš įsijungiau, pradėjau klausyti ir sakiau, gal gal ne. Gal kaip nors turiningiau praleisiu šitą laiką. Tai taip pat buvo tokių tikrai, bet ir buvo tokių ne tai, kad seminarų, bet **tarkime instagrame, kaip vyksta, live pokalbiai ir ten pasakoja** visokie, nežinau, kaip čia pasakyt, žmonės, kurie dirba su vaikais ir ten užsiima tuo, ar yra ten gydytojai, psichologai ir kažkas tai va tų pokalbių teko nemažai pasiklausyt. Tai tenai tikrai, atrodo, kad **nežinau, ar čia galima laikyt kaip mokslą, kokį** na tai tiesiog tokie pasišnekėjimų pasiklausymai, bet kurie gal **tave patį lavina** ir dėl to. (M8)*

Vaizdinio ar garsinio formato turinys, ne retai glaustas, pateikia koncentruotą bazinį informacijos paketą, kuris itin aktualus atžalal auginantiems tėvams. Jis funkcionalus tuo, kad neužima pernelyg daug laiko. Tai bene pagrindinė savybė, kuri patraukia veiklius ar stresinėse situacijose esančius tėvus. Nauja informacija sužinoma ir įsisavinama per trumpą laiką, tad vaikų auginimo rutina beveik nesutrikdoma. Greitai, trumpai ir aiškiai pateikiamą informaciją lengva „suvirškinti“, o komentarų, gyvo vaizdo transliacijų sesijos padeda užmegzti ryšį su kitomis mamomis, neįsipareigojant konkrečiam laikui, temai, formatui ar kainai kaip kad renkantis mokymų programą.

*niekada nepirkau jokių kursų, kad galėčiau išklaudyti internetu kažkaip. Bet labai šiaip seku daug įvairių įdomių moterų **instagrame** ten, kaip „**Švelni tėvystė**“, „**Y kartos tėvai**“ ir panašiai. Tai ten labai irgi daug yra naudingos informacijos pas moteris iš tikrųjų labai labai. Ir įdomios ir naudingos. (M2)*

*Socialiniai tinklai visą laiką padeda, seku turbūt tuos tokius pagrindinius, žinai, kur kurie toje tėvystės temoje yra, psichologus, ar ne, ar mamas, kurios podkastus kuria. Tai aš sakyčiau, kad man ta **informacija kažkaip lengvai ir pakankamai pasiekama** ir aš turbūt netgi daugiau žinai, sugaudau tų visokių kursų, ten tų vėl onlininių kažkokių pokalbių negu gebu išklaudyti. (M1)*

Tokio turinio kūrėjai taip pat išskirti kaip besidalinantys aktualia informacija apie įvairius mokymus, kursus, seminarus ar net saviugdos priemonės – knygas, tinklalaides. Galima išskirti keletą tokio socialinio turinio pavyzdžių. @vytene_kiskiai_sapnuoja Instagram paskyroje galima rasti naudingos šeimos gydytojos bei žindymo konsultantės informacijos apie vaikų miegą bei emocijas. @vaikugydytoja paskyroje galima sužinoti daugiau apie vaikų ligas bei auklėjimą. @vaikumityba paskyra, kurioje mitybos specialistė dalinasi receptais ir patarimais pilnavertei vaikų mitybai.

Kalbant apie ilgesnius turinio vienetus, vertėtų paminėti keletą kūrėjų, kurių nuoseklus ir vientisas turinys padeda tėvams ugdyti įvairias sąmoningas tėvystės praktikas. Tinklalaideje „Kalba mamos“ aptariami įvairiausi motinystės niuansai, mamos dalinasi savo patirtimi, taip skleidžiama *hands-on* („pirmų lūpų“) praktika. Tinklaraštis „Ryšyje“ yra sukurtas dvi atžalas auginančios psichologės, kuri siekia sujungti psichologines žinias bei motinystę. „Auginu sąmoningai“ mokymų kursas suteikia galimybę įsigyti nuotolinius kursus, padedančius susipažinti su emocijų reguliavimu, ribų brėžimu bei asmenybės formavimu. „Ir vėl sloga“ – vaikų ligų gydytojos projektas, apimantis informacinius tekstus įvairiomis tėvystės temomis bei tinklalaides, kuriose galima daugiau sužinoti apie įvairius kūdikio sveikatinimo būdus bei išskylančias ne tik fizines, bet ir emocines problemas. Tinklalapis „Mes tėvai“ kuria visokeriopą turinį – nuo mokymų iki tekstų apie kasdienius tėvystės iššūkius, parengtus psichologės. Dar viena iniciatyva, siūlanti mokymus tėvams – „Y tėvai“. Čia taip pat galima įsigyti lavinamųjų rinkinių vaikams, kuriuos kuruoja profesionali pedagogė. „Family Lab Academy“ organizuoja patyriminius užsiėmimus šeimoms ir vaikams. Jų iniciatyva įkurtas pusdienio darželis, kuris užtikrina emociškai saugią aplinką vaiko adaptacijai besiruošiant pilnos dienos darželiui. Tokių projektų yra ir daugiau – aptarti tik keli dažniausiai minėti informančių pateikti pavydžiai.

Mokymosi patirtys ir aplinka

Mamų, kurios nėštumo ar vaiko priežiūros metu tebestudijavo profesinėje ar aukštojoje mokykloje patirtis labai skirtinga ir kartais netgi kurioziška. Analizuojant šias patirtis rasta keletas bendrų vardiklių. Informantės pabrėžė, kad aukštosios mokyklos nesudaro tinkamų sąlygų žindančioms ar mažamečius prižiūrinčioms mamoms sklandžiai tęsti studijų procesą. Visų pirma, galima aptarti infrastruktūros klausimus: informantės pabrėžė, kad erdvėse, kuriose vyko studijų užsiėmimai nebuvo patalpos skirtos žindymui ar kūdikio pervystymui. Net ir trumpam atvykus į fakultetą neturint galimybės vaiko priežiūrą perduoti kažkam kitam, arba tais atvejais, kai žindomą ir vaikelį šeimos narys galėtų atvežti iki fakulteto, tokių sąlygų trūksta:

Lietuvoje studijuojant ko trūksta ir norėtusi, tai norėtusi, kad būtų kažkokia vaiko priežiūra, galbūt bent jau minimali. Kas galėtų padėti nu mamoms labiau norėti eiti studijuoti arba netgi kažkaip nu, kad būtų suorganizuota, nežinau, galimybė universitete tą kūdikį pamaitint, jeigu tau, jį kas nors atveža... Va tokių norėtusi kažkaip vat niuansų. (M1)

Žindydavau koridoriuose. Būdavo vis tiek paskaitos penktadienį vakare arba šeštadienį, kai tas veiksmas universitete yra ramesnis. Tiesą pasakius, jokių žindymo kambarių, vaiko ir mamos nebuvo. Ten ir vietoj ant sofikutės. Tai oranžinė, tai mėlyna sofukelės. Aišku, jos nelabai patogios, nes nuožulnios, bet šiek tiek paklojus kažką po apačia tikrai galima būdavo ir vaiką pervystyti, o žindymo pagalvės su mumis visur keliavo, tai patogiai vaikutį pasidedi ir žindai. Koridoriuje laukdavo mano vyras, knygas skaitydavo ar telefone kažką maigydavo. Jam laikas neprailgdavo, o vaikelis pramiegodavo už durų. (M3)

Praktinio [baigiamojo egzamino metu] jau kada reikėjo atsiskaityti žodžiu, atsistojau atsiskaitinėt, o aš jau buvau atvažiavus apie valandą, tenai turbūt apie porą valandų, tačiau ten kėliau ranką, kad pati pirma atsiskaityti viena iš pirmų ir aš jaučiu, kad aš... man pienas bėga, ta prasme. Taip žiauriai, kad aš nieko negaliu padaryt. Tai aš jau ten visa raudona, greitai viską ten atsiskaičiau, ką reikėjo ir greitai greitai į mašiną, nes nu nu čia tu to nesukontroliuosi, nes tiesiog, tu žindai kūdikį kas valandą laiko namuose, o čia jau mačiau 3 valandos praėjo... (M2)

Kelios informantės išskyrė, jog buvo skatinamos išeiti akademinį atostogų, nes administracija nenorėjo sudaryti sąlygų baigiamuosius egzaminus atsiskaityt kitu metu. Stebina, jog įprastai dėl kitų priežasčių (pvz., ligos, neišlaikius egzamino) perlaikymai yra organizuojami vėliau, tačiau nėštumo ar pogimdyminių komplikacijų atveju susiderinti lankstesnių sąlygų nei egzaminams nei baigiamųjų darbų gynimams nepavyksta, todėl arba tenka daryti pertrauką studijose, kitu atveju tai sukelia daug negerų emocijų, kurios gali būti sietinos su mažesne motyvacija mokytis vėliau.

O kai gyniausi antrą darbą, tą baigiamąjį, man buvo, nu po mėnesio, man paaiškėjo, kad turiu tą gimdyvinę, pogimdyvinę, kaip čia paaiškinti, komplikaciją, ir turėjau labai didelį placentos gabaliuką likusį. <...> Tai vienu žodžiu, man mintyse buvo ne gynimas, bet, bet būtent tos mintys, kad tipo aš mėnesį vaikštau su placenta ir aš bet kada galiu mirti, nes man gali bet kada būti sepsis. Tai aš pykau, prisimenu tą pyktį, kai sėdi, aš ten buvau gal ketvirta, ir aš pykau: jūs ten diskutuojat, analizuojat, mano laikas eina, o aš čia sėdžiu ir klausausi, kaip jūs savo kažkokias erezijas ten skleidžiat. Taip žinai, aš ant jų tiesiog pykau. Nes man visiškai ne tas galvoje buvo, aš tiesiog atėjau, atsiskaičiau ir išėjau, nes man tas laikas yra labai svarbus. (M4)

Su dėstytoju buvom sutarę, kad aš nu rašysiu su juo. o tada dėl gynimo pažiūrėsime. Nes neleidžia universitetas gintis, kol esi nėščia. Nes tipo stresas dėl gynimosi gali iššaukti priešlaikinį gimdymą. Ir manęs neleido, mes buvom sutarę, kad jeigu aš pagimdysiu prieš gynimus, nes ten ant dienų turėjo būti, bet gynimai nuotoliniu būdu, tai tada aš ginsiuos, o jeigu aš nepagimdysiu iki nustatytų gynimų, tada aš ginsiuos rugsėjį. Tai viskas vėl nuplaukė ir dabar va vėl grįžau jau nuo vasario mėnesio iš akademinį atostogų. (M6)

Su tokia viena patirtim dar, su kuria susidūriau, kas buvo vat nefaina dabar įstojus mokytis ir magistrą, kad kai aš bandžiau tartis dėl išankstinių egzaminų, mane visgi paskatino eiti į akademinės atostogas labiau sakant. Nu nėra pas juos labai taip, kad jie norėtų leisti tuos išankstinius egzaminus laikyti. Kai

aš sakiau, bet jeigu aš laukiuosi, man gimdyti per egzaminus, kodėl aš vis tiek negaliu? Sakau, nu tikrai turėtų būt tokios galimybės, tai sakė: „Nu pasaulyje tokia praktika taikoma, bet pas mus Lietuvoje būna visaip“ (M1)

Viena tyrimo dalyvė atkreipė dėmesį ir į itin nemalonus ir neetiškus komentarus, kurių sulaukė iš dėstytojų.

Gavosi, kad aš pasisakiau, kad kad esu motinystės atostogose ar kažkas tokio ir viena iš dėstytojų, patraukė mane per dantį, vėliau jau esant visiems vienoj patalpoj, kad „tai gal čia tau reiktų jau bėgti, nes jau pieno laukia vaikas“ ar kažkas tokio buvo, tai aš tada man buvo taip... oho. Daug sau leidžia. Tai va, tada taip buvo nemalonu šiek tiek iš tikrųjų net, nes aš nenorėjau įpaišyti savo asmeninio gyvenimo į studijas.(M5)

Mokymosi aplinka turėtų būti saugi erdvė besimokantiesiems, tačiau tokie dėstytojų, kurie ir taip tam tikra prasme užima galios pozicijas, poelgiai, peržengiantys familiarumo ir akademinės etikos ribas negali likti toleruojami, jeigu siekiama didesnės lyčių lygybės akademinėje aplinkoje ar ankstyvąja vaiko priežiūra užsiimančių asmenų įtraukties didinimo.

Diskusija

Tyrimo ribotumai

Žinoma, kaip ir bet koks tyrimas, šis taip pat turi savo ribotumų. Bitino (2013, p. 120) teigimu, „mokslininkas gali surinkti informaciją tik apie dalį tos visuomenės ar kultūros ugdymo raiškų. Vadinasi, kyla klausimas, ar jis turi teisę, išanalizavęs dalinę informaciją, spręsti apie ugdymo reiškinių, proceso funkcionavimą toje socialinėje erdvėje, kuriai skiriamos jo išvados“. Taigi, nepaisant informančių amžiaus atitikimo statistiniam vidutiniam amžiui, kuriuo Lietuvoje susilaukiama pirmojo vaiko, tai nereiškia, kad mokymosi iššūkiai ar poreikiai, kuriuos šio tyrimo ribose išskyrė tyrime dalyvavusios mamos besąlygiškai atitinka kitų amžiaus grupių (pvz., jaunuolių ar vėlyvos (geriatrinės) motinystės atvejais) mokymosi poreikius ir iššūkius. Taip pat, pabrėžtina, jog šeimos pagausėjimo atveju (ypatingai – susilaukus pirmojo vaiko) kiekvienos moters patirtis yra labai individuali ir negali būti suabsoliutinama, esmingą įtaką šioms patirtims daro socio-ekonominiai rodikliai: palaikančioji aplinka, mamos ir vaiko sveikata bei finansiniai ištekliai.

Kita vertus, informančių amžius dėkingas įvairių mokymosi patirčių, ypač formaliojo ugdymo institucijose, gausa, o tai sunku būtų įgyvendinti tiriant tik pilnametystės sulaukusias mamas (mažiau galimų formalaus ugdymo pakopų patirčių, sunkiau aptarti sugrįžimo į darbo rinką ar profesinio tobulėjimo klausimus), ar vėlyvos motinystės atvejus (didesnis įsitvirtinimas darbo rinkoje, papildomos su nėštumu ar vaiko priežiūra susijusios rizikos, itin mažas įsitraukimas į formaliojo ugdymo institucijas). Taigi, rekomenduotina būtų tokio pobūdžio tyrimus tęsti ar plėsti, siekiant užtikrinti veiksmingesnes priemones motinų poreikiams atliepti, mokymosi patirčiai gerinti bei užtikrinti mažesnę atotrūkį darbo užmokesčio klausimu darbo rinkoje.

Šiuo atveju svarbu paminėti ir tai, kad tyrimo aprėptyje nebuvo nagrinėjami vienišų tėvų atvejai ir patirtys, todėl ateityje reikėtų gilinti žinias apie šią specifinę socialinę grupę. Vieniši tėvai susiduria su papildomais kliuviniais, kuriems, sprendžiant iš šio tyrimo rezultatų, dar didesnę įtaką nei apklaustų informančių atžvilgiu galėtų daryti palaikanti aplinka, darbo ir buities suderinimas, dar aktualesnės turėtų būti laikinosios vaikų priežiūros paslaugos.

Šios tematikos tyrimus Lietuvoje vertėtų tęsti ir toliau, juolab jog sunku prognozuoti kaip vaiko priežiūros atostogose esančių asmenų paskatas paveiks nuo 2023 m. sausio 1 d. pasikeitus įstatymams įsigalioję vaiko priežiūros atostogų laikotarpio bei finansavimo pakitimai, o tai gali daryti nemenką įtaką taikomų mokymosi skatinimo priemonių efektyvumui.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog mokymasis vaiko priežiūros atostogų metu gali padidinti moterų įsitraukimą (sugrįžimą) į darbo rinką bei sumažinti „motinystės bausmės“ pasekmes, o motinos dirbančios ar studijuojančios aukštojo mokslo įstaigose dažnai patiria nesąžiningą ir diskriminuojančią konkurencinę aplinką.
2. Išanalizavus užsienio šalių bei Lietuvoje taikomas praktikas orientuotas į vaiko priežiūros atostogose esančius asmenis, pastebėta ribota stipendijų bei kitų finansavimo priemonių, skirtų didinti būtent jaunų šeimų įtrauktį į mokymąsi, stoka, taip pat universalus dizaino bei erdvių pritaikytų tėveliams su mažais vaikais (žindymo, vystymo, žaidimų kambarių ir pan.) stygius. Užsienio šalių patirtis taip pat parodo jog Lietuvoje užtikrinant socialines garantijas ši socialinė grupė suprantama labai plačiai ir apibendrintai, tad labiau marginalizuotos grupės gali nesulaukti tinkamos pagalbos. Rekomenduotina plėsti specializuotas kompleksines paslaugas šeimoms didinant finansavimą, labiau skatinant į vaiko priežiūrą įsitraukti vyrus, plečiant vaiko priežiūros paslaugų pasiūlą.
3. Atlikus pusiau struktūruotų interviu teminę turinio analizę nustatyta, jog itin didelę įtaką mokymosi motyvacijai bei patirtims turi palaikančioji aplinka. Lietuvoje išplėtotas tėvystės įgūdžių ugdymo galimybių tinklas užtikrina kokybiškas ir prieinamas paslaugas kuriomis tėvai mielai naudojasi. Taip pat pastebėta auganti socialinių tinklų įtaka, atliepanti pagrindinį motinų mokymosi poreikį – greitai, trumpai ir aiškiai gauti aktualiausią informaciją čia ir dabar. Didžiausi iššūkiai su kuriais susiduriama mokantis ir dalyvaujant formaliojo ugdymo institucijų programose yra lankstumo trūkumas ir studijų pritaikymas specialioms tėvelių poreikiams bei mokymosi erdvių ribotas pritaikymas ir nepakankamas pritaikymas nesudarantis orių galimybių lygiavertiškai tęsti studijų procesą.

Literatūros sąrašas

- Adams, M., Longmuir, F., Fernandes, V., Almeida, S. C., & Li, L. (2022). The Kitchen Table: Mother-Academics Reconfiguring Their Emerging Identities While Aligning Family and Work. B. Cahusac de Caux, L. Pretorius, & L. Macaulay (Sud.), *Research and Teaching in a Pandemic World: The Challenges of Establishing Academic Identities During Times of Crisis* (p. 343–358). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-19-7757-2_23
- Bao, X., Ke, P., Wang, J., & Peng, L. (2021). Material penalty or psychological penalty? The motherhood penalty in academic libraries in China. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(6), 102452. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102452>
- Bitinas, B. (2013). *Rinkiniai edukologiniai raštai: T. 2, Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Ugdymo tyrimų idėjos ir problemos / Bronislovas Bitinas ; [redakcinė kolegija: Marija Barkauskaitė (pirmininkė) ... [et al.].* Edukologija.
- BMFSFJ. (2020). *Guide to Maternity Protection*. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/191576/beddabe131e1d1c8e67c55b2c44b73f7/leitfad-en-zum-mutterschutz-englisch-data.pdf>
- Carvalho, J., Gaspar, M., & Cardoso, A. (2017). Challenges of motherhood in the voice of primiparous mothers: Initial difficulties. *Investigación y Educación En Enfermería*, 35(3), 285–294. <https://doi.org/10.17533/udea.iee.v35n3a05>
- Contreras-Mendez, S., & Cruse, L. R. (2021). Busy with Purpose: Lessons for Education and Policy Leaders from Returning Student Parents. *Institute for Women's Policy Research*. Institute for Women's Policy Research. <https://eric.ed.gov/?id=ED612518>
- Coss, S. (2017). Learning to Mother over Coffee and Cake: Naming Our Informal Learning. *Adult Learner: The Irish Journal of Adult and Community Education*. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1159252>

- Cukrowska-Torzewska, E., & Matysiak, A. (2020). The motherhood wage penalty: A meta-analysis. *Social Science Research*, 88–89, 102416. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2020.102416>
- Eurostat. (2023). *Demography of Europe*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2785/083>
- Eurostat. (2023). *Mean age of women at childbirth and at birth of first child* [Data set]. Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00017/default/table?lang=en>
- Evertsson, M. (2004). Formal On-the-Job Training: A Gender-Typed Experience and Wage-Related Advantage? *European Sociological Review*, 20(1), 79–94.
- Galbraith, Q., Callister, A. H., & Kelley, H. (2019). *Have Academic Libraries Overcome the Gender Wage Gap? An Analysis of Gender Pay Inequality | Galbraith | College & Research Libraries*. <https://doi.org/10.5860/crl.80.4.470>
- Gatrell, C. (2011). Managing the Maternal Body: A Comprehensive Review and Transdisciplinary Analysis. *International Journal of Management Reviews*, 13(1), 97–112. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2010.00286.x>
- Huppatz, K., Sang, K., & Napier, J. (2019). ‘If you put pressure on yourself to produce then that’s your responsibility’: Mothers’ experiences of maternity leave and flexible work in the neoliberal university. *Gender, Work and Organization*, 26(6), 772–788. <https://doi.org/10.1111/gwao.12314>
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (Edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis / Kęstutis Kardelis; Lietuvos kūno kultūros akademija (2-asis-asis patais. ir papild. leid. leid., p. 398)*. Judex.
- LRV. (2021a). *Nutarimas Nr. 929 Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ministerijos ir darbo Įtraukios darbo rinkos plėtros programos patvirtinimo*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/92180564438211eca8a1caec3ec4b244?jfwid=rivwzvpvg>

- LRV. (2021b). *Nutarimas Nr. 930 Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos politikos stiprinimo plėtros programos patvirtinimo.* <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/848e5560438311ec992fe4cdfceb5666>
- LRV. (2021c). *Nutarimas Nr. 931 Dėl 2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinės sutelkties plėtros programos patvirtinimo.* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c581fd14438311eca8a1caec3ec4b244?jfwid=rivwzvpvg>
- LRV. (2021d, gruodžio 1). *Nutarimas Nr. 1016 Dėl 2021–2030 m. Plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Švietimo plėtros programos patvirtinimo.* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bb746f03565d11ec86bdcb0a6d573b32?jfwid=rivwzvpvg>
- McIntosh, B., McQuaid, R., Munro, A., & Dabir-Alai, P. (2012). Motherhood and its impact on career progression. *Gender in Management: An International Journal*, 27(5), 346–364. <https://doi.org/10.1108/17542411211252651>
- Moen, P., & Sweet, S. (2004). From ‘work–family’ to ‘flexible careers’: A life course reframing. *Community, Work & Family*, 7(2), 209–226. <https://doi.org/10.1080/1366880042000245489>
- Ogunji, C. V., Nwajiuba, C. A., & Uwakwe, R. C. (2020). STUDENT- MOTHERS IN HIGHER EDUCATION: AN EXPLORATORY STUDY OF CHALLENGES AND SUPPORT SYSTEM FOR INCLUSION. *Journal Of The Nigerian Academy Of Education*, 15(2), Article 2. <https://journals.ezenwaohaetorc.org/index.php/JONAED/article/view/1298>

- Phan, A. N. Q. (2023). "And I surrender to maternity": A poetic autoethnographic inquiry into juggling roles of a doctoral student mother during the pandemic. *Journal of Poetry Therapy*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08893675.2022.2162198>
- SADM. (2006). *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-93 Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>
- SADM. (2022). *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-837 Dėl valstybės biudžeto dotacijų savivaldybių biudžetams kompleksinėms paslaugoms šeimai organizuoti paskirstymo, pervedimo, tikslinimo, naudojimo, kontrolės ir atsiskaitymo už jų panaudojimą tvarkos aprašo patvirtinimo*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1cedf4907a5c11edbdcebd68a7a0df7e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=ed91748f-c949-40cd-a82d-d6ee39f782a4>
- STRATA. (2020). *Mokymasis visą gyvenimą. Įpročiai, patrauklumas, barjerai, naudos suvokimas Gyventojų apklausos ataskaita*. Vyriausybės strateginės analizės centras. <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/svietimo-politika/20200108-MVG.pdf>
- STRATA. (2022). *Moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį lemiančių veiksnių vertinimas ir priemonės jiems šalinti*. Vyriausybės strateginės analizės centras. <https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2023/02/Moteru-ir-vyru-darbo-uzmokescio-atotruki-lemianciu-veiksniu-vertinimas-ir-priemones-jiems-salinti.pdf>
- Valstybės duomenų agentūra. (2022). *Vidutinis pirmą vaiką gimdančių moterų amžius. Suminis 2001-2021 m. Duomenų rinkinys [Data set]*. Rodiklių duomenų bazė. [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R994#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R994#/)

